

MÅRSLET... HER HVOR VI BOR

**Min ven købmand Siig
- og flere fortællinger
fra Mårslet sogn**

Mårslet Sogns Lokalhistoriske Forening

Redigering Hans Møller

Min ven købmand Siig

- og flere fortællinger fra Mårslet sogn

Udgivet 2007

Min ven købmand Siig

Af Anders Errboe

”Siigs hus”

På hjørnet af Tandervej og Obstrupvej ligger et karakteristisk hus, som blandt visse folk stadig benævnes ”Siigs hus” efter købmand Siig, der drev købmandsforretning her i ca 50 år.

Huset er bygget omkring 1890 med en højst ejendommelig tagkonstruktion med bærende bjælker af meget forskellige dimensioner, i starten bolig for en træskomand og hans svende. Da det i 1903 blev tilladt at have forretninger i landsbyerne, blev der da også købmandsforretning ved Mårslet trafikale knudepunkt. Den første, købmand Lauersen, drev forretning til 1919 og efter ham tre købmænd i kortere tid indtil stabiliteten indtraf, da Vilhelm Siig i 1928 købte huset med forretningen af købmand Hans Christensen for 21.000, kroner men så var også trækvogn og trillebør indbefattet. I 1949 byggede han et ”stuehus” til på Obstrupvej, hvor der før havde været en lagerbygning, men familien holdt stadig til i det gamle hus, og det nye hus blev mest brugt som stadsstue. I dag bebos huset af Jesper Jelling, hvis farmor var ansat hos Siig.

Huset med købmandsbutikken på Obstrupvej 1. Bemærk at hverken Obstrupvej eller Tandervej endnu er asfalteret - og at Tandervej dengang passerede tæt forbi forretningen.

I december 1977 ophørte betjeningen, men den gamle købmand lod forretningen stå urørt. En kreds af Mårslet-kvinder ville gerne leje det til en kaffe og strikkebar, men disse nymodens tiltag var Siig ikke meget for, og ved den gamle købmands død i 1983 var huset i længere tid sat til salg, Mårslet Egnarkiv var længe inde i billedet til et køb af forretningen, men trods støtte fra daværende kulturrådmand Thorkil Ibsen måtte arkivet give op, da der ikke kunne opnås tilstrækkelig økonomisk dækning. Arkivet fik foræret kontrabøger, prislister, regninger, facadeskilte m.v. fra arvingerne. Disse ting og meget mere er nu i Mårslet Egnarkiv, beliggende i et skummelt sikringsrum under Mårslet Skole.

Huset blev efterfølgende solgt til to håndværkere, der moderniserede det, men de var ikke specielt historisk bevidste, idet de fyldte ølkældereren op med cement og på den måde begravede de to gamle kasseapparater, der stod der. I december 1985 blev købmandshuset købt af Lars Fog-Poulsen, der i 1991 lod rødstenshuset kalke gult og siden restaurerede på smukkeste vis, mens det tilbyggede hus blev solgt fra i 1985.

Familien Siig

Niels Peter Vilhelm Siig var født i Århus, Frue Sogn, 1. april 1903 og ud af en god ”borgerlig familie”. Faderen Niels Peter Nielsen Siig, der var født i Karup i 1870, var af vestjysk bondeslægt og kom til Århus i 1890 som tømmerlærling. I 1901 nedsatte N. P. N.

Siig sig som tømmermester efter at have fået hædersmedalje ved svendeprøven og rejst i Østrig-Ungarn og Tyskland. Han bestred mange offentlige hverv og sad i Århus Byråd fra 1929 til 1942 valgt af de konservative og var blandt andet i udvalget for Århus Folkebiblioteks opførelse (1934). Moderen Petrine Pedersen kom fra Haderup (Ringkøbing amt), og familien, mente hun, stammede fra kartoffeltyskerne.

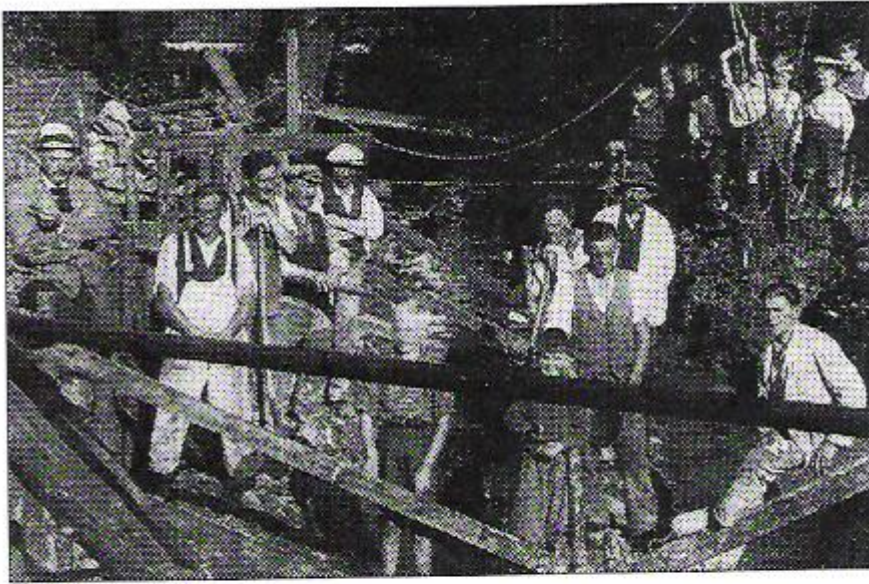
Vilhelm Siig var allerede som dreng interesseret i boglige sysler, og han fulgte ivrigt 1. verdenskrig i aviserne og indklæbede sirligt udklip i regnehæfte med personlige kommentarer til begivenhederne. Han fik sin realeksamen med ug i næsten alle fag, dog undtagen mundtlig regning, og hans store ønske var at blive bibliotekar, men den konservative fader mente noget andet. Sønnen skulle være noget nyttigt og selvfølgelig være erhvervsdrivende. I 1922 tog han handelsmedhjælpereksamen i Horsens med udmærkelse og blev uddannet kommis i Brundby på Samsø. Han fortalte selv, at grunden til at han havde så lange øren var, at en stor forkarl ved et bal på Brundby Hotel ondsksfuldt havde løftet ham op i ørerne, fordi han ikke ville slås. Siig var jo både en spinkel og en fredens mand. Han forlod Samsø og fik job som kommis i Sdr. Omme, hvor han blev forlovet med Elisabeth Bjerregård, datter af en god socialist fra Vester Han Herred. De blev gift i Tømmerby i maj 1928, og 6. maj overtog de forretningen i Mårslet.

Købmand Siigs butik

Forretningen var dengang en typisk blandet landhandel, der bogstaveligt talt handlede med alt: Kul og koks, hvortil der var lager i den gamle rejsestald ved kirken. Hønsetråd – gødning – frø. Spegesild i tønder, og i loftet hang alle hånede porcelænsting. Desuden udlejedes tallerkener, bestik, terriner mv. til selskaber. Kloakrør skulle man heller ikke gå forgæves efter, og så naturligvis de gængse kolonialvarer.

I næringsbrevet benævnes han som detailhandler med ret til handel med stærke drikke, en tilladelse, der af sognerådet blev fornyet gang på gang indtil 1968, hvor tilladelsen endelig blev uden tidsbegrænsning.

Ved siden af købmandsforretningen havde han også leverancen til byggerier af blandt andet den nuværende bro over Giber Å og Mårslet Skole. En virksomhed., der i bedste fald ikke gav underskud, idet han ikke kunne få sig selv til at sætte prisen for højt.

Broen over Giberen. I 1935-36 blev der som beskæftigelsesarbejde bygget ny bro - den nuværende - over Giber å ved Tandervej, som samtidig fik vejforløbet flyttet. Brobyggeriet var håndarbejde uden anvendelse af maskiner. Peter Jelsbak, siddende til venstre, havde entreprisen af brobyggeriet, som Vilhelm Siig leverede varer til.

I 1949 byggede han sin forretning om, men trods moderniseringen bevarede den sit gamle præg med kontrabog og personlig betjening. Butikken havde åbent hverdage fra 7 – 17.30 og lørdage fra 8 – 20. Alligevel kunne kunder, der ikke havde nået åbningstiden, henvende sig med glemte indkøb herudover. Desuden cyklede købmanden ud med varer og regninger. Det sidste kunne være en vanskelig sag, når man ikke var født inkassator, og på grund af den udstrakte kredit led han også store tab, når kunderne ikke havde mønt og vekslerne ikke kunne indløses. Det blev et kendt bybillede, når købmanden kom cyklende i kludesko med kitlen flagrende bagud, og det var oplagt at råbe til ham: ”Har du travlt Siig?” ”JA, jeg skal nå toget kl. 9,11 til Tølløse” kunne han blandt andet svare. Han gav sig også tid til at stoppe op. Således fortæller en anden omvandrende skikkelse, nemlig Hugo Post: ”Siig standser cyklen og spørger Hugo. Ved du hvad man ser, når man står på Nordpolen og drikker en bajer? Næh, en polarræv”. Sådan var han, siger Hugo, han fandt på alle mulige ting i farten.

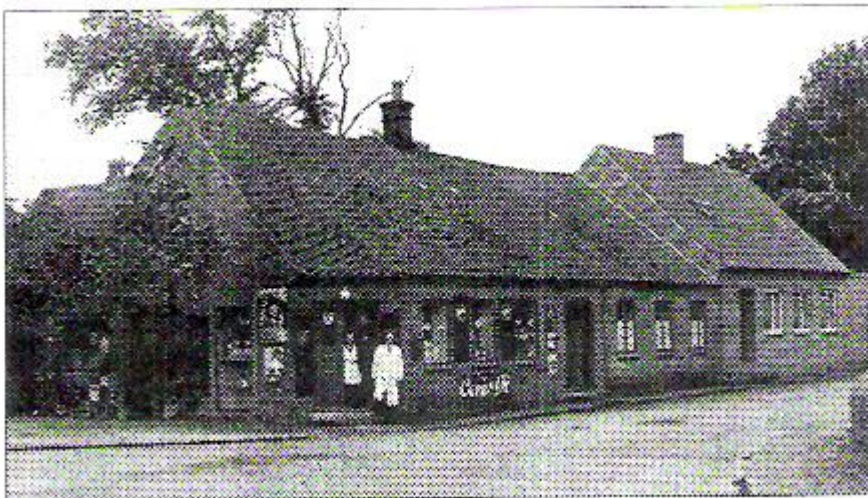
Hjemme i butikken var han rede med sine ofte absurde bemærkninger, som nogle fandt aparte, mens andre undredes over dem i mange år. Jørgen Kleis kom som ung mand kørende i hestevogn til butikken sammen med nogle børn. Børnene fik en karamel og Kleis blev spurgt: ”Ryger du?” ”Ja, tak”, hvorpå han fik et stykke chokolade.

I årenes løb blev varesortimentet mindre, men betjeningen var der ikke noget i vejen med, og mange har oplevet, hvorledes en bestilling blev modtaget med ”Et øjeblik” mens Siig gik over åen til Brugsen for at levere kunden den bestilte vare i sin butik. En

spidsmundet dame blev en dag så opbragt, at hun udbrød: ”Sig mig, er der slet intet, De har?” ”Jo, jeg har hul i sokken.” hvorpå han tog skoene af og fremviste sin hullede sok. Der var og er somme, der foretrækker forretninger uden betjening. Men til alt held har vi her i sognet endnu en af de gamle menneskelige forretninger. (Testrup Købmandshandel).

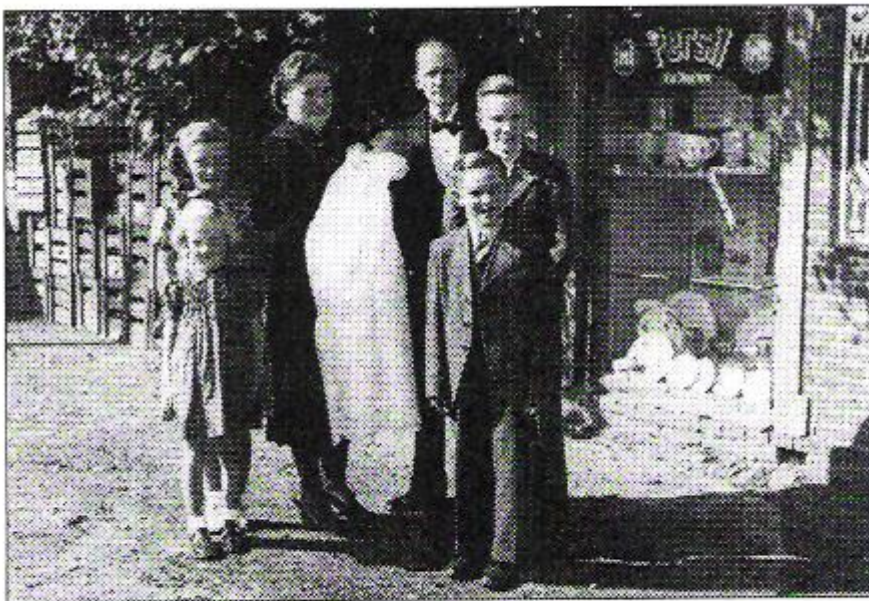
Siigs børn

Familien Siig fik fem børn, der voksede op i Mårslet, og i et lokalhistorisk skrift skal de naturligvis nævnes med navn: Den ældste Jens Jørgen Siig, født i 1929, fik fra hjemmet hurtigt interesse for politik, og da DSU startede studiekreds på Afholdshotellet, blev han en flittig deltager. Forinden havde han udvist drengemod. Under besættelsen blev det nuværende Borgerhus brugt til fængsel for polske krigsfanger, og trods tysk bevogtning fik Jens Jørgen og kammerater lirket en mursten løs, så de i ly af mørket kunne supplere fangekosten med lidt kolonialvarer. Den unge Siig blev senere fællestillidsmand på de hæderkronede Frichs Fabrikker og deltog i det, der senere viste sig at være et forgæves forsøg på at bevare virksomheden. Den ældste datter Grethe (1930 – 2002) flyttede til Ry. Da hun søgte optagelse på Århus Katedralskole, mente fru dyrlæge Astrid Hjørnholm, der for øvrigt var ven med familien, at det ville være meget forkert med en landkøbmandsdatter på en så fin skole. Både Grethe og hendes yngre søster var for øvrigt i huset hos dyrlægens. Den næstældste søn Erhardt, født 1931, blev postmester i Hellerup, og Birthe, født 1935, blev gift med en schweizisk hotelejer og senere ministersekretær, der under sine besøg i Mårslet altid omhyggeligt ryddede op i det virvar af tom emballage, der opbevarede i den lille have ned mod åen. Efternøleren Eva, født 1943, der i sin barnlige naivitet syntes, at det var synd for kriminalbetjent Sørensen, at han skulle bo ”under jorden”, var i mange år ansat på Jomfru Ane Teatret i Ålborg.

Lisbeth og Vilhelm Siig i døren til deres forretning. Ca. 1950.

Med diskuterlystne og politisk interesserede forældre og en sådan børneflokk var der liv i huset ved åen. Der var fri meningsudveksling, og politiske holdninger kunne diskuteres, så forbipasserende kunne tro, der var optræk til tumult, og så var det bare familiesnak omkring aftensmaden med klipfisk og koldskål. I de mere stille stunder var fader Vilhelm en meget håndsnilde mand, der fremstillede de fineste dukketeatre, rigtige krystalapparater, ligesom han også konstruerede en fremviser til levende billeder. Til jul kom det også andre end børnene til gode, for så blev nogle af kunstfærdighederne brugt til juleudstilling i forretningsvinduet. Det var virkelig sensationelt at se et forretningsvindue med bevægelige lysbilleder med nisser.

Vilhelm og Lisbeth Siig ved datteren Evas dåb i 1943. Til venstre døtrene Grethe og Birthe. Til højre sønnerne Jens Jørgen og Erhardt.

Udendørs var der masser af legekammerater. I "Åbo", hvor der var blad- og håndkøbsudsalg hos skomager Christiansen, var der fem børn i det pyntelige lille hus. Hos slagter Nielsen på Hørretvej 2, var der 9 børn og det samme hos tømrer Jelsbak i det hvide hus på den anden side af åen, og over mod kirken i rejsebud Anders Andersens lillebitte hus var der fem børn. De unge havde samlingssted foran Jelsbaks hus eller på den lille plads foran købmandsbutikken, mens den voksne portion mest mødtes hos Siigs. Ydermere var der fra Siigs hus over mod Jelsbak en interimistisk bro, der egentlig var ladet fra en gammel hestevogn. Når børnene klaprede med broen, kunne den ellers vennesæle købmand fare op med "Anders Andsk" hidsighed. Til gengæld kunne børnene så fornøje sig med at finde mønter mellem ølkapslerne i åen, når de voksne havde haft travlt med at komme til købmanden over gangbroen eller havde siddet i den lille have ved åen, som blev betegnet "Palmehaven". I det hele taget var åen (som Århus Å er i dag) et yndet tilholdssted og under udgangsforbudet under krigen mente man at kunne omgå forbudet ved at færdes i åen, når man skulle besøge naboerne.

Fru Siig

Elisabeth Siig, kaldet Lisbeth, blev født 2/12 1906 i Tømmerby. Hendes far, baneformand ved Thisted Fjerritslevbanen Jens Frederik Pedersen, var født 1879 i Harte i det da tyske Nordslesvig. Han var det eneste socialdemokratiske medlem af sognerådet i Tømmerby og desuden en kendt agitator, der bl.a. vakte den senere minister Riisgård-Knudsen. Hendes mor Marie Bjerregård, født 1878 i Hjortedal, var af strandfogedslægt. Lisbeth kom som nygift til Mårslet, hvor hun boede til sin død i 1977.

*Bridgeklubbens damer på udflugt til 'Kilden' i Ålborg.
Fra venstre ses Laura Lishjerg, Carla Hansen, Margrethe Jelsbak,
Klara Nielsen, Elisabeth Siig, Anine Hansen og Mary Thøgersen.*

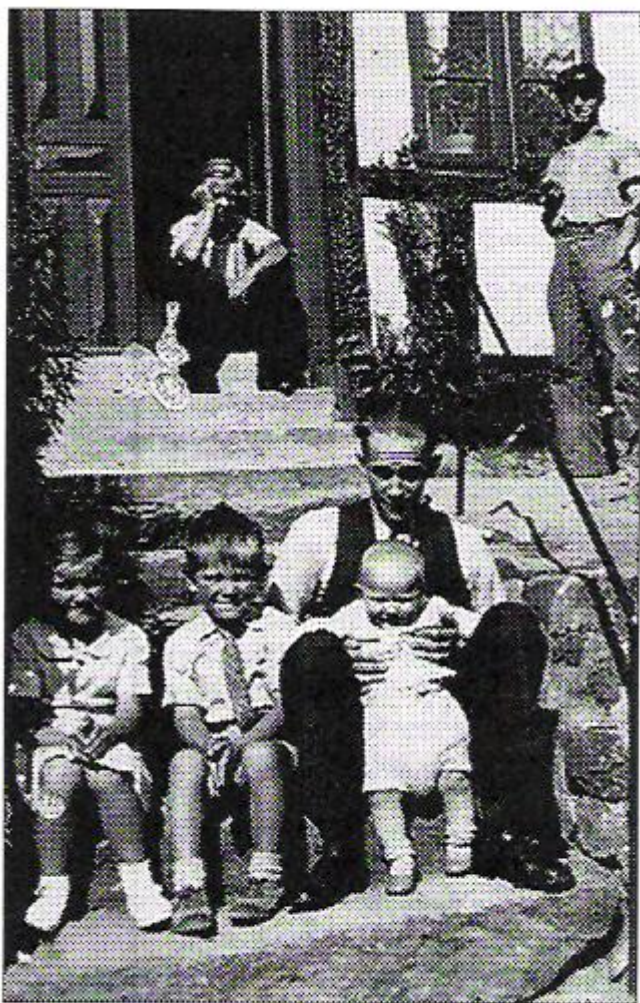
Hun hjalp naturligvis til i handlen, hvor også en kommis Laurits og Dagmar Jelling var ansat. Man sagde, at Lisbeth og slagter Nielsens kone Klara med hård hånd styrede midtbyen – og deres mænd. Lisbeth Siig var aktiv i foreningen ”Aldrig mere krig” Hun mente ikke, at hendes børn skulle slås ihjel på slagmarken. Hun var med i bridgeklubben, der bestod af hende, fru dyrlæge Astrid Hjørnholm, fru slagtermester Klara Nielsen, fru mejeribestyrer Mary Thøgersen, jordemoder fru Anine Hansen, fru tømmermester Margrethe Jelsbak, fru Karla Hansen fra Tatol og fru murermester Laura Lishjerg. Hun var også omdrejningspunktet i familiens sociale liv med mange gæster, udflugter og ferie med vennerne og deres børn i Mårslet. Hun var i det hele taget et meget socialt menneske – en indstilling hun havde med fra sin far. ”Populært sagt var det vor mor, der styrede foretagendet, måske godt for det” siger den ældste søn Jens Jørgen. Sine børn forkælede hun. For eksempel var der tradition for, at hun søndag morgen bagte boller, som de fik serveret på sengen. Hver lørdag blev der bagt kæmpekringle, men den forsvandt hurtigt, da naboernes børn bare kom og skar af bagværket.

Siig og Sognet

Vilhelms berøringsflade med sognet var ikke udelukkende via butikken. Han fik stor betydning for Mårslet, da han var foregangsmand for oprettelsen af Mårslet Bibliotek i 1948. Han fik dermed lidt af sin barndomsdrøm opfyldt og var derfor også i bibliotekets bestyrelse i mange år, ligesom han var meget aktiv i udvalget for bogindkøb. Dette kom jo senere mange historisk og geografisk interesserede borgere til gavn. De lange arbejdsdage for mindre næringsdrivende på den tid var ikke usædvanligt, men det, at han besad en række offentlige ombud, var betegnende for hans levende interesse for samfundsforholdene. Han var valgt som kommunal revisor i sognerådet i mange år, helt til Mårslet blev underlagt Århus Kommune. Han opfyldte sin borgerpligt, selvom han erkendte, at det var højst skadeligt for forretningen, at han kendte beboernes skattesager. Under krigen sad han i brændselsnævnet, der forestod fordelingen af brændsel fra den del af Marselisskovene, der hørte til Mårslet sogn. Så var posterne som kasserer i Vandværket og revisor i sygekassen nok mindre kontroversielle i forhold til kundekredsen.

Modsat sin far kom Vilhelm ikke i menighedsrådet. Provst Rugholm nævnte over for Siig, at han ikke så ham meget i kirken, hvorpå Siig replicerede, at det så sandelig gik lige op med hans besøg i forretningen. Den selvgode læspende præst holdt til gengæld nøje øje med om skorstensfejeren, der i dårligt vejr fik lov at spise sin madpakke hos Siig, skulle driste sig til at få en øl til frokosten. Kirkehyrden fik udvirket, at rejsebudets hus blev nedbrudt med den officielle forklaring, at det skæmmede kirken, men hans erklærede mål var, at han ikke ville have subjekter i byen. En meget lille forståelse for rejsebudets nyttige og mangeartede virksomhed.

Med de faste kunder som gartner Einar Mortensen, godsejer Knud Hvid, mælkehandler Hans Brandt, stationsforstander Rath, Afholdshotelejer Anker Kristiansen og mange flere kunne man diskutere politik og andet vigtigt over et glas øl. Siig var en kvik debattør, men sit eget politiske ståsted kom han ikke ud med. Kommunist var han ikke, idet han under Finlandskrigen var i en heftig læserbrevsdebat i Århus Amtstidende med en kommunistisk præst i Skivholme. Rigtigt konservativ var han heller ikke, i alt fald så han ikke med milde øjne på den konservative Flemming Hvidberg, som i sin kulturpolitik, efter Siigs mening, ikke fulgte de demokratiske spilleregler.

Vilhelm Siig med børnene Grethe, Erhardt og Birthe på trappen op til rejsebudets hus Obstrupvej 2. Trappen findes stadig - men huset er væk. I døråbningen rejsebudets barnebarn Børge og til højre sønnen Aksel.

Min ven købmand Siig

Forfatteren til ovenstående, musiker Anders Erboe, Valborg Vrå, har følgende at tilføje:

Jeg flyttede til Mårslet 1. juli 1972 og var også dengang ret forvirret. Det første menneske, jeg mødte var den nærliggende købmand, hvortil jeg var gået for at indkøbe en kam og en tandbørste. Den venlige købmand med de rare øjne, må have haft stor psykologisk indsigt, thi han svarede. ”Jeg tror egentlig mest, du trænger til en øl.” Så sandt som sagt, hvorpå han bød en øl og ønskede mig velkommen til byen. Det blev starten på et godt bekendtskab og senere venskab med den kundskabsrige mand. Han fortalte om, hvordan han havde erhvervet sin viden ved at gå på Universitetet i Heidelberg, for øvrigt hans eneste udlandsophold. Selvironisk var det ment, da hans

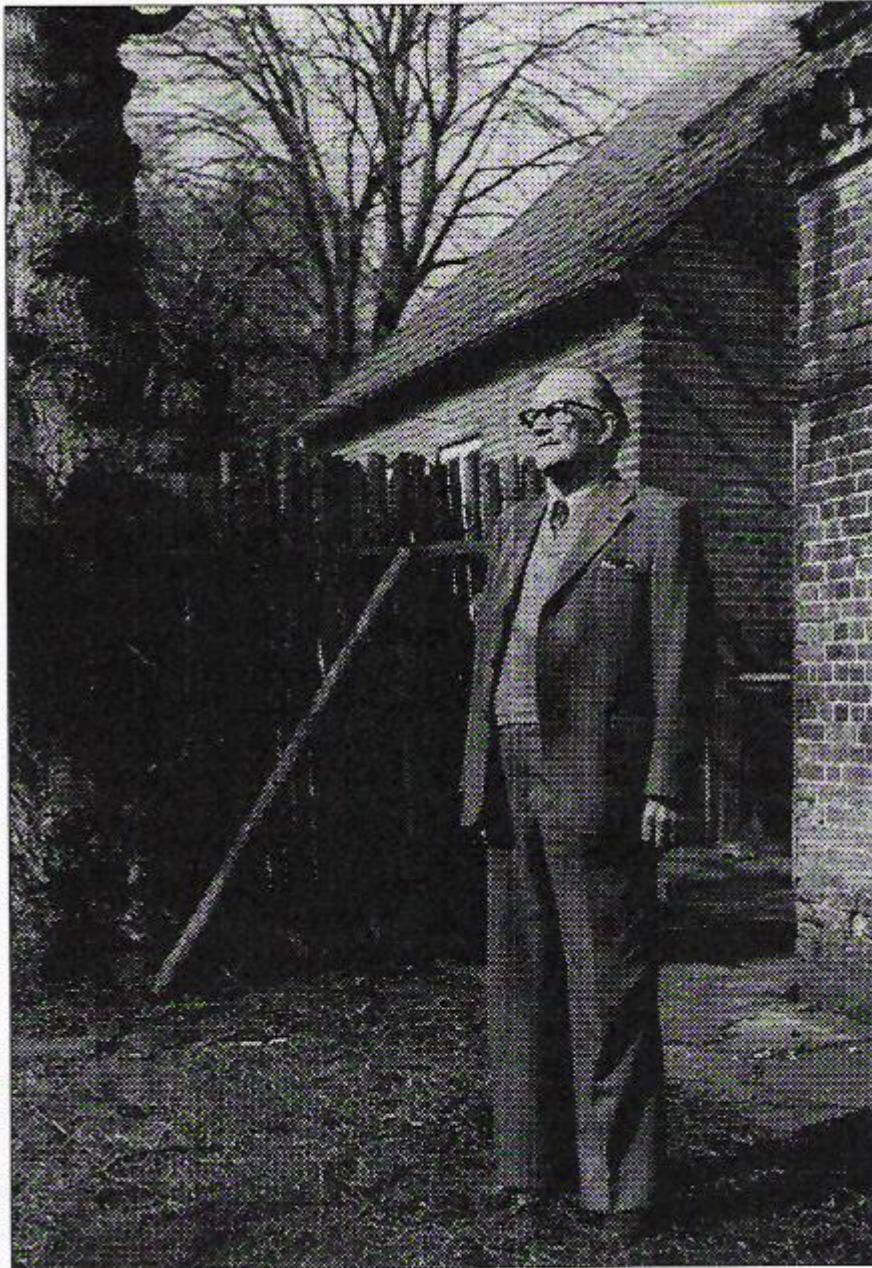
ophold i Heidelberg kun havde været i forbindelse med en turistbustur, hvor han på sin eneste udlandstur havde rejst inkognito. I bagbutikken hang et kort over Svalbard og et billede af Ayers Rock, som vi talte meget om, og i den fine stue havde han Trap Danmark og det ansete tidsskrift National Geographic. Det var en tid, hvor jeg turnerede meget i udlandet, men når jeg kom hjem og berettede, havde han altid været på biblioteket og læst grundigt om de pågældende steder. Skønlitteratur kom vi nu aldrig til at snakke om. Det var de historiske og geografiske emner, der optog ham.

Nu var bagbutikken ikke kun en litterær cafe. Husets venner Anker Kristiansen, Søren Anton Sørensen fra Hørret og Søren Madsen "Virkelyst" kom ofte på besøg, og så var det for en tilflytter klogt at knappe en øl op og slå ørerne ud. Se det var lokalhistorier. Men også uden for domænet var Vilhelm en ordets elegantier. Ved en fest på Hotel Marselis, afholdt af en tidligere Mårslet – borger og Siig-ven arkitekt Peter Kjær Larsen, hørte jeg ham sige til Ålborgs Biskop: "Hr. Kgl. Konfessionarius, skulle vi to ikke gå ud og lade vort vand." Biskop Erik Jensen var også en mand, der kom til at sætte pris på Siig.

Peter Kjær Larsen har taget billedet på næste side af den gamle købmand i haven, og bag på har han skrevet: "Købmand i Mårslet i flere menneskealdre. Et meget fint menneske og den bedste ven, man kunne ønske sig. I hans bagbutik lærte jeg bla. a. Anders E. At kende. Siigs kone var skrap men også et hjertensgodt menneske på bunden. Hun syntes, der blev drukket for meget øl i bagbutikken, så Siig forsøgte at skjule dem for hende. Men det lykkedes sjældent. Hun havde svage ben, og de mange år i den kolde butik ødelagde dem, så det ene ben til sidst måtte amputeres. Det var en trist slutning hun fik, desværre.

Siig var en meget klog mand, meget historisk interesseret, og så elskede han venlig sarkasme, og havde et godt øje til alle former for hykleri, ikke mindst inden for de kirkelige kredse. Jeg ved ikke, hvad han ville have sagt, hvis jeg havde fortalt ham, at jeg var blevet kirkesanger. Han havde nok slået korsets tegn for sig.

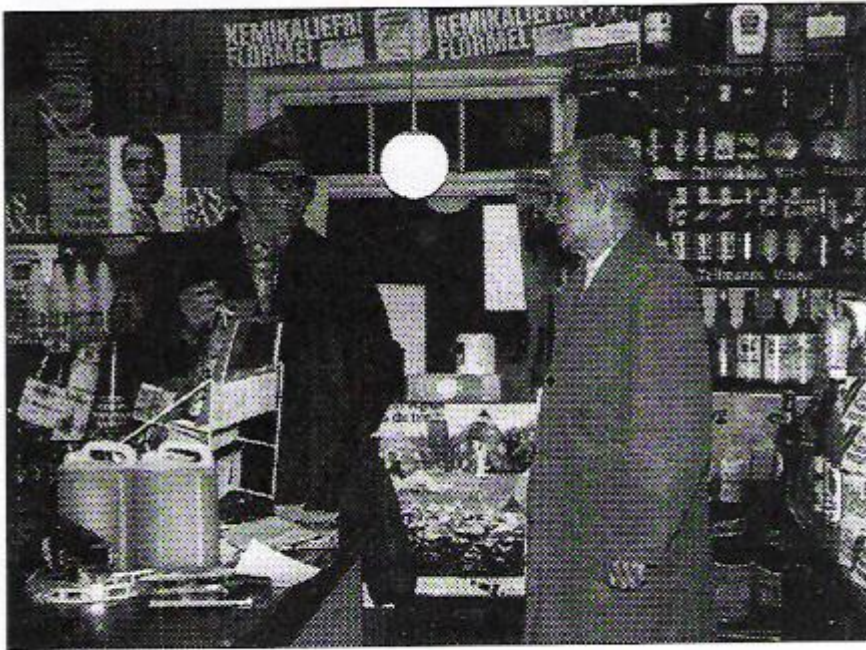
Når Ruth og jeg om aftenen vendte hjem fra vore mange job inde fra Århus, skulle vi næsten altid omkring Siig for at købe lidt aftensmad og så lige have en lille én inde i de dybe lænestole. Han var den bedste "far" og ven, jeg nogensinde har haft. Og venskabet varede."

Den gamle købmand i husets have (Foto: Peter Kjær Larsen)

En jævner, men overmåde opfindsom mand, Søren Madsen, sagde om Siig. "Han gik aldrig over åen efter vand".

Efter begravelsen 29. juni 1983 fik jeg af familien de kort, jeg i årenes løb havde sendt til min ven. De var fint stablet i kalendarisk rækkefølge. På den måde fik jeg både en rejsedagbog og en sidste hilsen fra den fødte bibliotekar. Min ven Vilhelm Siig.

31. december 1977 - Sidste åbningsdag i butikken. Vognmand Anker Kristiansen gør sine sidste indkøb hos Vilhelm Siig.

To malerier – èt hus

Fortalt af Egon Nielsen til hans Møller

Egon Nielsen er yngste søn af Søren (1889 – 1951) og Klara Nielsen (1894 – 1958), der havde haft et husmandssted i Onsted, inden de købte huset på Tandervej 38 i Mårslet. Herfra kørte Søren Nielsen nu ud og opkøbte kreaturer til eksportmarkedet i Odder og Århus, og her begyndte han med et slagteriudsalg og kørte med sin hestevogn landtur med slagtervarer.

Ægteparrets ønske var at bygge et nyt hus med en rigtig slagterbutik, men vi er i 1930`erne, da der var økonomisk krise i samfundet, og ingen ville udlåne penge til et sådant formål.

Søren Nielsen havde en ugift søster, Karoline Nielsen (1873 – 1936) og hun klarede det økonomisk for broderen. Som 16-årig var hun i 1889 blevet husholderske for landskabsmaler Janus la Cour, der netop havde købt "Langballegården". Hun styrede

husholdningen for ungarlen la Cour i 20 år til Janus la Cours død i 1909. I sit lange tjenesteforhold havde hun af maleren fået foræret et par malerier – og dem satte hun til salg for at kunne finansiere Søren Nielsens husbyggeri.

En byggegrund blev købt af ”Bomgården” – det nederste af Bomgårdshaven ved Giber å, nuværende Hørretvej 2, hvor tørveskuret tilhørende Andelsmejeriet ”Kildevang” tidligere havde stået.. Murermester Sørensen i Malling stod for bygning af huset, og tømrermester Martin Sørensen, Mårslet, klarede tømrer - og snedkerarbejdet. I husets facade til venstre for indgangsdøren blev der isat et stort butiksvindue. Inde i butikken var der fliser på væggene og bagved indrettet et kølerum.

Karoline Nielsen boede i 1932, da huset på Hørretvej 2 blev opført, til leje hos tømrermester Martin Sørensen, Tandervej 15 på hjørnet af Tandervej og Bedervej. Ved at finansiere broderens husbyggeri skaffede hun sig samtidig selv en aftægt, idet det blev aftalt, at hun skulle bebo 1. salen i det nye hus, og at Klara Nielsen skulle tage sig af hende, så længe hun levede. Det blev for øvrigt Klara Nielsen, der blev husets ejer, for Karoline fandt det for usikkert, at Søren Nielsen som handelsmand skulle være ejer af huset.

Søren og Klara Nielsen flyttede ind i huset og indrettede sig i underetagen, og søsteren Karoline flyttede ind på 1. sal, hvor hun kom til at bo til sin død i 1936. Søren og Klara Nielsen beholdt deres hus på Tandervej, som de derefter lejede ud. Salget af de to malerier dækkede næsten byggeudgifterne – kun et mindre kreditforeningslån måtte der tages. Men så var det også et stort og flot hus, der pyntede i gadebilledet i Mårslet. Der var f. eks. indrette toiletter i både stueetage og 1. sal med ”træk og slip” – med direkte udløb i Giber å, der løb langs med haven. Åens nærhed kunne godt for de nye husejere være en plage på tider, når der var et lille vandgennembløb i åen – stanken fra åen, hvor også mejeriet udledte sit mejeriaffald, kunne være uudholdelig. Ikke så mærkeligt, at det derfor en overgang var tanker om at rørlægge Giber åen på dens løb gennem Mårslet by.

Søren Nielsen havde købt en Chevrolet 29 – X 40 – med en påbygget, aftagelig kødkasse af træ. Med den kørte han landtur med kød én eller to dage om ugen til kundekredsen i Tander, Ask, Løjenkær, Testrup, Ravnholt skov og Tingskov kro. På dage, hvor der ikke var landtur, blev kødkassen taget af, og Søren Nielsen kørte ud og handlede kreaturer i Fløjstrup, Storenor, Lillenor og Kysing. Ruterne var nøje afpasset efter konkurrenterne – slagter Hansen i Tranbjerg havde landtur til Mårslet og Aksel Jensen, Skåde, solgte kød i bl.a Hørret.

Foran Slagterbutikken Hørretvej 2. Fra venstre ses en barnepige med Egon Nielsen i barnevognen. Bag ved 2 af hans brødre og slagterkone og butiksindehaver Klara Nielsen.

Men hjemme i Mårslet havde Søren Nielsen sin nye butik, som Klara Nielsen passede – tilligemed at hun passede ægteparrets 9 børn. – Det oksekød, der blev solgt i butikken, kom fra dyr, Søren Nielsen opkøbte og lod slagte i Tranbjerg. Svinekødet kom fra slagteriet i Odder. Fra Mårslet station blev kødkasserne på sækkevogn kørt ned til butikken. Hver morgen skulle der ringes til slagteriet for bestilling af dagens varer. Efter besættelsen begyndte kødet fra Odder at komme til Mårslet med lastbil.

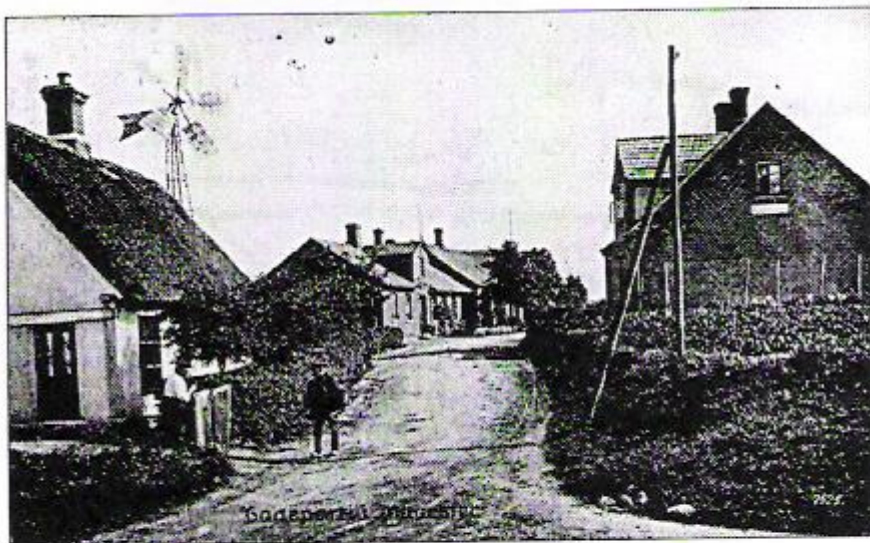
I 1951 døde Søren Nielsen. Klara Nielsen fortsatte med salg af slagtervarer fra butikken. To af sønnerne hjalp om aftenen til med det grove udskæringsarbejde. – Som 61-årig besluttede hun i 1955 at sælge hus og forretning. Den nye ejer, Egon Slynborg, Asserup, fortsatte som slagter til 1960, da han solgte hus og slagterbutik til slagtermester Aage Jensen, Gram, der blev den sidste slagter på Hørretvej 2. Huset blev senere solgt til dyrlæge Højlund – butiksvinduet blev fjernet og i stedet blev der isat et vindue fra bagsiden af huset, så ingen, der ikke lige ved det, kan i dag se, at her har været en forretning.

Sidste dag på Posthuset

Af Hans Møller

Der var ingen postomdeling i Mårslet i tiden før 1884. breve adresseret til beboere i Mårslet blev af postvæsenet afleveret i Århus hos købmands- og gæstgivergårde, der på en eller anden måde fik brevforsendelserne viderebragt. Det var ikke særligt sikkert eller effektivt.

Den første sikre postbesørgelse til Mårslet kom i 1884, da Odderbanen havde opført stationsbygningen, som postvæsenet lejede sig ind i og 19. juni 1884 oprettedes Mårslet Posthus, hvorfra landpostbude fordelte posten til sognets beboere.

Landpostbudet på Tandervej i 1909. Huset til højre er skrædder Lunds hus, senere Telefoncentral, på Tandervej 14. De 2 huse midt i billedet, Tandervej 13 og 15, er karetmagerens og tømrermesterens huse. Det hvide stråttækte hus var skovlsmedens hus - nedrevet i 1947.

Landpostbudene var ansatte af postvæsenet. Kundebetjeningen på postkontoret blev foretaget af banens personel, og postvæsenet betalte en del af deres løn til banen, ligesom postvæsenet til banen betalte leje for postlokalet på stationen og af den postvogn, der dagligt bragte post fra Århus til Mårslet. Dette samarbejde mellem bane og postvæsen fortsatte og varede til 1990, da den hidtidige koncession mellem bane og postvæsen hørte op. Post-Danmark lejede fortsat lokale i stationsbygningen til postekspedition frem til 1995, da Mårslets selvstændige Posthus på Banevej 10 efter 110 års virke blev nedlagt 14. januar 1995.

Stations forstander Ejnar Raths søn, Erik Zacho Rath, der var tre år, da faderen blev stationsforstander i Mårslet, skriver i sine barndomserindringer: "Mårslet station var i 1930 en velbemandet station med fast assistent. Stationen bestod af selve stationsbygningen med kontor og ventesal, en god lejlighed og en fritliggende toiletbygning, der også indeholdt vaskehus. Ligeledes et fritliggende pakhus samt en fritliggende svinefold. Endvidere hørte der postekspedition til stationen, og der udgik

hver morgen 3 landpostbude til området. I min barndom hed landpostbudene henholdsvis Pedersen, Olsen og Nielsen.

Landpostruter

I 1951 blev Hugo Kristensen ansat som landpostaspirant og efter 2 år som landpostbud. Der udgik 3 landpostruter fra Posthuset – Stenegereruten til Langballe og Vilhelmsborg, Tanderuten til Testrup, Battrup og Tander – og byruten med 2 daglige postomdelinger i Mårslet by. Landpostbudene lagde selv cykler til, men i 1977 fik landpostbudet på Tanderruten bil, og pakkeomdeling i Mårslet blev da lagt til ruten.

Landpostbudenes uniform var til at begynde med sort, Så skiftede farven til gråblå for til sidst at blive rød som andre postbudes uniformer. I det daglige, sorterede Mårslets landpostbude under stationsforstander Rath.

Landpostbudene mødte på Mårslet station kl 6¹⁰ ved morgentogets ankomst til stationen. Der var koblet en postvogn til toget, og mens toget kørte, havde en pakkepostmester sorteret forsendelserne, som han udleverede, når toget holdt ved stationen. Postvognen blev koblet fra i Odder og igen koblet til aftentoget, der samlede post fra stationerne på vej tilbage til Århus. Om eftermiddagen kl. 14³⁰ kom der igen tog med post til Mårslet. Det var post til den 2. omdeling i Mårslet by. Postkassen ved stationen i Mårslet blev dagligt tømt af stationsforstanderen, der sendte brevene med aftentoget til Århus.

I et lokale med indgang fra perronen gik landpostbudene, når morgenposten var modtaget, i gang med sorteringen til de 3 ruter, og kl godt 7 begyndte udbringningen. Landpostbudet havde breve, pakker, aviser og pengeudbetalinger (kontanter) med ud på ruten. Der kunne være mange penge med rundt, når der skulle udbetales aldersrente. – Med tilbage til posthuset havde landpostbudet breve til afsendelse – som regel var de lagt frem sammen med penge til porto – og de indbetalinger, der var modtaget på ruten. På Tanderruten skulle postkassen i Testrup tømmes hos købmand Viggo Riis og en mindre postkasse tømmes på Testrup Højskole, hvor landpostbudets formiddagskaffe ventede. På Stenegeruten tømtes postkassen hos købmand Worm i Hørret.

Mary Westergaards ansættelse

Ejnar Rath blev den sidst ansatte stationsforstander ved Mårslet station. Da han holdt i 1963, ansatte banen i stedet Mary Westergaard som stationsekspedient til at passe både bane og postekspedition, og hun flyttede ind i stationens lejlighed.

Hugo Post - landpostbud Hugo Kristensen foran sin postbil ved stationsbygningen. Hugo kørte post i Mårslet i 43 år.

Mary Westergaards daglige arbejde var omtrent det samme, som det Rath havde haft som stationsforstander gennem 33 år. Blot skulle hun ikke passe bomme, og det var kun sporskiftet mod Vilhelmsborg, der skulle slås over – det andet sporskifte mod Århus ordnede togføreren selv. Der skulle stadig vinkes togafgang fra stationen, ligesom der skulle sælges billetter i ventesalen. Der var ikke andet personale ansat ved stationen, men mængden af gods var også aftagende, og der foregik ikke mere kreaturtransport fra stationen.

Mens banens godstransport aftog, voksede til gengæld postekspeditionen i takt med at byens indbyggertal steg. Administrativt hørte landpostbudene i det daglige under Mary Westergaard, der ved billetlugen passede postekspeditionerne med ind- og udbetalinger samt udlevering af pakker. Hun tømte stationens postkasse og sendte brevene med togfangangen kl 18²⁰ sammen med regnskabet over dagens ind- og udbetalinger til landpostbudene og til postkontoret.

Bane og postvæsen havde på kontoret hver deres pengekasse. Solgtes der billet, skulle pengene i banens pengekasse, mens penge for salg af et frimærke skulle lægges i postvæsenets kasse. Når der på stationen kom uanmeldt kasseeftersyn, mødte derfor både postmesteren fra Århus og banens direktør fra Odder op samtidig og kontrollerede, at begge kasser stemte.

Mens Mary Westergaard var ansat, var der ikke mere 2 postomdelinger i Mårslet by.

Birthe Wester bliver ansat

Det var stillingens ubekvemme delte arbejdstid – fra kl 6 til 11 og fra kl 14 til 18³⁰ – der i 1974 fik Mary Westergaard til at bede om forflyttelse til Viby. I hendes sted antog Odderbanen Birthe Wester som ny stationsekspedient ved banen og som postekspeditør ved Post-Danmark med ledelsesansvar for landpostbude og postkontor.

Birthe Westers daglige arbejdstid var også lang – begyndte kl 6 til 7³⁰ med udlevering af penge, som landpostbudene skulle have med på ruten. Posthuskontoret havde åbningstid fra kl 10 til 12 og igen fra kl 14 til 17 – og som sidste arbejdsopgave skulle dagens post og dagens regnskab fra kontoret sendes med aftentoget kl 18¹⁵. I eftermiddagsåbningstiden på kontoret var der daglig hjælp nogle timer af Emma Egholm, der allerede var ansat på kontoret i Mary Westergaards tid.

I 1984 søgte Birthe Wester på grund af huskøb om tilladelse til at fraflytte tjenestelejligheden på stationen, og den blev da i nogle år udlejet til en ansat ved banen.

I 1975 var postkontoret blevet bygget om. Billetlugen i ventesalen var fjernet og der var kommet postboks op, hvorfra bokskunderne kunne afhente deres daglige post. I 1978 fulgte en større ombygning af postlokalerne på grund af den større udvikling, der var sket i Mårslet. Der blev i en del af lejligheden indrettet budstue til postsortering og frokostlokale til landpostbudene. Verandaen foran stationsbygningen forsvandt, og stationens ventesal blev inddraget, så den fungerede som kundeindgang og postboksrum. Postkontoret fik nyt inventar og blev malet i lyse og friske farver.

Arbejdet for banen blev mindre og mindre. I 1968 havde Odderbanen indsat ”lynetterne” til den daglige persontransport. Indtil 1978 kørte der fortsat et morgentog og et aftentog med post til og fra stationen. Da der næsten ikke var mere godstrafik til stationen, blev banens pakhús revet ned i 1980erne, og der blev indrettet cykelparkering på grunden. Der solgtes stadig billetter til togene på stationen, men fra først i 80erne var det klippekort, efter at Århus Amts Trafikselskab havde indført samme takstzonesystem som Århus Sporveje, så samme billetter både kunne bruges i Odderbanens tog og sporvejenes busser.

Fra 1987 kom den daglige post fra Århus ikke mere med tog til Mårslet, men med en af postvæsenets lastbiler, som også sidst på dagen igen hentede posten fra Mårslet.

I 1990 kom så Odderbanens opsigelse af den samarbejdsaftale mellem bane og posthus, der havde været gældende siden 1884. Efter automatisering og indførelse af fjernbetjening havde banen ikke mere brug for stationsbygningen. Birthe Wester fortsatte som ansat ved Post-Danmark som postbestyrer for Mårslet Postekspedition. Men også for posthuset kunne nye tider mærkes. Tidligere havde der særlig omkring den

1. i måneden været lang kø på postkontoret for at betale regninger, men efter bankernes indførelse af betalingsservice var antallet af posthusets ekspeditioner gået stærkt ned.

Ved rationalisering hos postvæsenet i 1991 blev Mårslets landpostbude flyttet til Beder, hvor Post-Danmark havde købt Beder Gl. Mejeri, hvorfra postsortering til beder, Malling og Mårslet fremover skulle foregå, og hvorfra landpostruterne til de 3 byer nu udgik. Landpostbudene hørte nu administrativt under postbestyreren i Beder.

I 1991 rejste Birthe Wester fra posthuset og blev postbestyrer i Solbjerg – Det var nu kun et spørgsmål om tid, inden postekspeditionen i Mårslet helt ville blive nedlagt.

Stationsbygningens lejlighed blev udlejet til Peter Kjær, der indrettede klinik for fysioterapi. Senere købte han stationsbygningen.

Posthuset lukker

14. januar 1995 var det slut. Klokkeren 12 ekspederedes den sidste kunde på det gamle posthus. Postbestyreren i Beder-Malling-Mårslet overrakte kunden en blomsterhilsen, hvor der på et vedhængt kort stod.

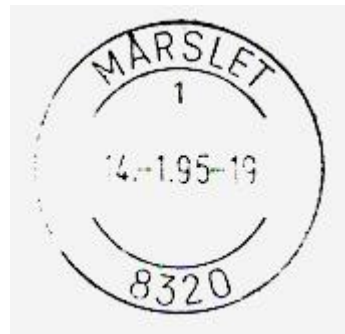
Posthuset, Banevej, Mårslet 14/1 95

Kære sidste kunde, ekspederet sidste åbningsdag på Banevej i Mårslet lørdag 14/1 95 kl. 12⁰⁰. Vedlagt en lille blomsterhilsen. Postbestyrer Beder-Malling-Mårslet Chr. Christensen.

På den anden side af kortet ses posthusets stempel. Stemplet er ledsaget af teksten: Sidstedagsstempel på Posthuset Banevej Mårslet lørdag 14/1 95.

Efter nedlæggelsen af Posthuset blev der åbnet postbutik med ekspedition for byens borgere i bagerbutikken på Butikstorvet.

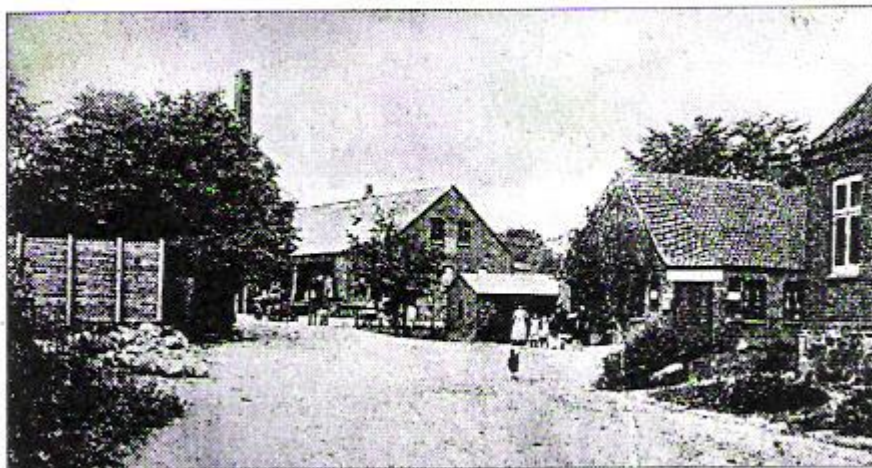
Eneste synlige minde af de 110 års tilstedeværelse af posthuset i stationsbygningen er byens to postkasser, der fortsat findes ophængt på bygningen.

Mejeriet Kildevangs ophør

Af Hans Møller

Andelsmejeriet "Kildevang" i Mårslet blev oprettet i 1885 og virkede frem til 1948. Hele det store mælkeeventyr begyndte, da Mårsletbønderne 3 år efter oprettelsen af Danmarks første andelsmejeri stiftede og byggede deres eget andelsmejeri på Tandervej 6.

Mejeriet blev etableret som følge af den store omlægning i landbruget i 1870erne, da bønderne omlagde driften fra kornavl til kvægdrift. De enkelte gårde var ikke i stand til selv at forarbejde mælken, så der kom et ensartet kvalitetsprodukt ud af det, men det, den enkelte bonde ikke magtede, skulle vise sig at blive en succes, da bønderne gik sammen om opgaven, og alle gårdes mælk blev leveret til mejeriet og dér professionelt behandlet.

Kildevang som smørmejeri

Andelsmejeriet Kildevang blev oprettet som et smørmejeri. I 1906 indførtes "Lurmærket", som alle danske mejerier skulle bruge til smør beregnet for eksport som en garanti for, at smørret var af ensartet høj kvalitet og sygdomsfrit. Lurmærket med de fire sammenslyngede bronzealder-

instrumenter fandt også anvendelse på Andelsmejeriet Kildevangs bomærke.

Mælken blev kærnet, pakket og for en stor del eksporteret. Det foregik gennem mejeriernes Smørekseportforening, der i 1935 havde smørekseport til ca 30 lande. I samme år, det år Kildevang havde 50 års jubilæum udtalte smørekseportforeningens forretningsfører, at Kildevangs smør kunne sendes hvorhen, de ville, og at der kun var ros for kvaliteten.

Forrest ses mejeribestyrer Ole Hansen og hans kone Mary. Imellem dem Helga, der var en ferie pige fra København. På trappen ses Kirstine, senere gift Borregaard, Jakob Jakobsen, Martinus Nielsen, der var leder af Børnehjemmet og afløser på mejeriet, samt Clemmend Kristensen, der i mange år vejede mælk ind. På rampen ses mejersken Petra, andenmejerist Andersen og førstemejerist Johannes Jensen, der i 1913 oprettede 'Hørret Elite Mejeri'. Billedet er fra 1910.

Andelstanken i praksis

Det var den enkelte bonde selv, der var med til at drive mejeriet, der blev ledet af en bestyrelse valgt blandt bønderne ved andelsforeningens årlige generalforsamling, hvor der også blev taget stilling til den overordnede drift. Til generalforsamlingen havde hver bonde én stemme – uanset om han havde få eller mange køer. De færreste tænker vel i dag på, at andelshavernes måde at gribe sagen an på har været med til at danne grundlaget for den danske demokratiseringspraksis.

Andelsmejeriet ophører

I midten af 1940'erne stod det klart for Mårslets andelshavere, at mejeriet for at køre videre stod overfor en betydelig udvidelse og modernisering. Alle andelshavere var derfor stærkt involveret i de diskussioner, der blev ført, for der var ikke andre til at betale en udvidelse end bønderne selv. På to generalforsamlinger i 1948 var der næsten enstemmig vedtagelse om at lukke mejeriet og i stedet modtage et favorabelt tilbud om indmeldelse i De Forenede Mejerier i Århus.

Efter Kildevangs selvstændige virke i mere end 60 år var én af de første mejerisammenlægninger derved en realitet. Fra den 30 september 1948 var der ikke mere den søde duft af nykærnet smør i Mårslet.

Det driftige andelsmejeri havde sat sit præg på landsbyens dagligdag – nu var det forbi. For de fleste af Mårslets nuværende beboere vil dette være nostalgi, men for dem, der husker de dage, hvor mejeriet sammen med Brugsen og den lille købmand var byens driftige omdrejningspunkt og andelsbøndernes stolthed, er det også et afgørende stykke lokalhistorie.

Sidst i 1960erne førtes diskussionerne videre om flere mejerisammenlægninger og stordrift, hvad der i 1970 førte til sammenslutningen MD – og videre i dag til Arla. De små andelsmejerier i landsbyerne er alle i dag nedlagte. De gamle mejeribygninger med deres karakteristiske arkitektur ligger stadig spredt mange steder rundt i landet – men bruges i dag til helt andre formål end det, de blev bygget til.

Salg af mejeribygningen

Mejeribygningen i Mårslet blev i 1948 solgt til Mårslet Brugsforening og til mejeriets sidste bestyrer, Kresten Thøgersen, der i sin del af bygningen åbnede et mælke- og osteudsalg fra Malling Mejeri. Brugsen brugte resten af bygningen som lagerrum for grovvarer til landbruget.

Brugsen købte i 1962 Thøgersens del af huset og rev den gamle mejeribygning ned for i stedet at bygge en helt ny bygning, der var i brug som brugsens butikslokale de næste 13 år. I 1975 flyttede Mårslet Brugsforening til Butikstorvet, og bygningen på mejerigrunden blev solgt og indrettet til bank og senere til kiosk.

Med kærlig hilsen – 5 små breve

Af Hans Møller

Fem breve skrevet og sendt i midten af 1800-tallet til en svoger og en morbror vidner om stærke familiebånd. Brevene gengives her efter en maskinskrevet fotokopi, hvilket ikke kan udelukke mindre fejl. Stavemåde og retskrivning er bibeholdt – kun er der for at lette læseligheden tilføjet enkelte kommaer og punktummer.

Det er ikke så ofte, at der i dag skrives breve – telefon og e-mail har afløst brevskrivningens kunst, og det er egentlig beklageligt, fordi der derved ikke fra vor tid vil kunne gemmes sådanne beretninger, som vi her vil blive delagtiggjort i ved læsning af de 5 små breve.

De 5 breve er små historiske dokumenter, men vi hører i brevene kun brudstykker af historien, fordi vi ikke kender svarene på brevene eller den øvrige korrespondance mellem personerne. Selv om vi ikke helt er i stand til at tolke brevskriverens tanker og den situation, de befinder sig i, kan vi dog ved at trænge bag historien fylde huller ud, så brevene giver os en bedre forståelse.

Brevene er skrevet mellem 1854 og 1867. Dengang fandtes der ingen anden måde til over en større afstand at komme i forbindelse med hinanden. Alle 5 breve er skrevet til gårdejer Niels Mikkelsen i Langballe. De to første breve skildrer en bondesøns begejstring for alt det nye, som han oplever på et stort sjællandsk gods, mens de to næste give ret voldsomt ekko af fremmede troppers huseren her i landet. Sidste brev er skrevet og sendt af en soldat i København efter de to slesvigske krige 1848 – 50 og i 1864. Fire af de gengivne breve er skrevet af de 3 Obstrupgårdbrødre Jens, Anders og Ove, mens det femte af Niels Mikkelsens nevø, søstersønnen Ole Peter, der var født på den ene af ”de to Dalsgårde” i Langballe.

*Gårdejer Niels Mikkelsen
(1817-88) ejer af gården
'Dalsgård' i Langballe*

Brevskriveres og brevmodtagers Mårsletgårde

”Obstrupgård”, Obstrupvej 53, var i midten af 1800-tallet ejet af Rasmus Sørensen. Han havde overtaget fæstegården i 1818 og havde købt den til selveje fra baroniet i 1852.

Efter hans død i 1855 drev hustruen Barbara Ovesdatter gården videre ved hjælp af sin datter og 5 sønner – en søn var da rejst hjemmefra og havde fået egen gård, og en anden datter var i 1852 blevet gift med Niels Mikkelsen på Dalsgård i Langballe. Obstrupgård er i dag en gård på 60 tdr. Land, men den var dengang noget større.

”De to Dalsgårde” var oprindelig en tvillinggård i Langballe. Ejeren af den ene Dalsgård, Poul Olesen, havde i 1841 giftet sig med Andrea Mikkelsdatter, der var datter fra den anden Dalsgård. De fik i 1844 sønnen Ole Peter Poulsen. I 1858 solgte Poul Olesen sin gård og købte på Tingskovvej 12 i Testrup en ny 42. tdr. Land gård, som han gav navnet ”Testrup Dalsgård” Det meste af den gamle gårds jorder blev lagt til den anden Dalsgård, og på de resterende 18 tdr. Land byggedes i 1863 den nye ”Langballegård” på østsiden af Oddervej.

”Den anden Dalsgård” i Langballe, i dag Langballevej 117, er en gammel slægtsgård. Niels Mikkelsen havde i 1850 overtaget gården som fæstegård under baroniet Vilhelmsborg, men i 1852 købte han gården fri og blev selvejerbonde. I 1858 fik han som nævnt tillagt jord fra den nedlagte tvillinggård, og i 1860 lod han opføre den nuværende gårds bygninger. Niels Mikkelsen var en dygtig og agtet landmand, og han blev i 1856 udnævnt til sognefoged, et embede han bestred med stor dygtighed i 19 år. Ved sit giftermål i 1852 med Mette Marie Rasmusdatter fra ”Obstrupgård” kom Niels Mikkelsen ind i en meget stor familie – Mette Marie havde en søster og 6 brødre

På næste side er der vist uddrag af slægtstavler for de 3 gårde med indramning af brevskriveres og modtagers navne.

Dræning – hvad er det?

At Niels Mikkelsen også har været en fremsynet landmand, kan der ikke være tvivl om. Mens Dalsgård var herremandsejet, har der ikke været det store incitament for fæstebonden til at forbedre gårdens jord, men efter Niels Mikkelsens køb i 1852 af Dalsgård til selveje har tankerne om jordforbedring meldt sig. Man var begyndt at høre noget om noget helt nyt: Dræning – dvs. afledning af overfladevand fra dyrket agerjord – men hvad var dræning, og hvordan virkede det? Efter Niels Mikkelsens giftermål i 1852 med datteren fra Obstrupgård har det sikkert været drøftet her mellem Niels Mikkelsen og Mette Maries 6 brødre, og det kan nemt tænkes, at den yngre svoger, den 31-årige ugifte Jens, i 1854 har påtaget sig at sætte sig ind i al det nye med dræning for svogeren, der jo ikke selv har kunnet forlade sin gård. Brevene hjem til svogeren på Dalsgård kunne godt tyde på denne sammenhæng – de er nærmest skrevet og formet som en rapport.

Gjeddesdal

På herregården "Gjeddesdal" 10 km øst for Roskilde begyndte man i 1848 efter at have hørt om engelske dræningsforsøg at dræne gårdens marker. Dræning af alle gårdens marker var færdig i 1854 – samme år som Jens fra Obstrupgård ankom til Gjeddesdal for at være med i afslutningen af det dræningsarbejde, der her blev udført på den første gård i Danmark.

Uddrag af slægtstavler for brevskriveres og modtagers gårde

Obstrupgård

frikøbt 1852

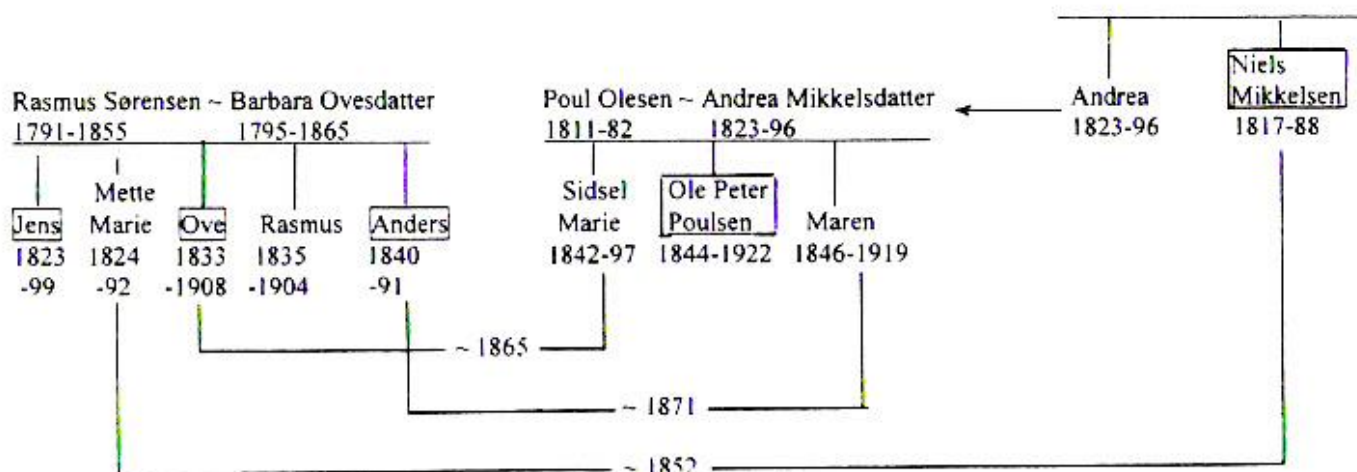
Den ene af de 2 Dalsgårde

solgt 1858

Den anden af de 2 Dalsgårde

frikøbt 1852

Testrup Dalsgård

Jens havde været soldat under treårskrigen 1848 – 50, og det kan ikke udelukkes, at han under sine indkvarteringer på gårdene havde hørt – måske endda set, hvad man var ved at gå i gang med på Gjeddesdal. Det var tidligere ikke almindeligt, at landmænd rejste væk fra gården i landsbyen, men som soldat oplevede landboudommen mange fremmede egne og skikke – og bragte efter hjemsendelse megen nyttig viden med sig hjem til gården.

Dræning betød, at endnu mere landbrugsjord kom under plov, og at store vådområder forsvandt. Før landet blev drænet og afvandet og alle fugtige huller fyldt op, var landskabet mere vådt, end vi kan forestille os i dag – vi har drænet og tørlagt og skabt dyrkbar jord, hvor der før var vand. Og det var alt det, bondesønnen fra Obstrup nu skulle sætte sig ind i.

Gjeddesdal den 5. juli

1854

Til Gaardmand Niels Mikkelsen, Langballe

Kjære Svoger

Før min afrejse lovede jeg dig at skulde underrette dig om hvorledes jeg havde det i min nye Condition. Desaa har jeg i Dag taget til Pen og Papiret for at skrive et Par Ord til Eder, hvor jeg har den glædelige Tiende at meddele dig, at jeg er ved et godt Helsen og henlever Tiden med Fornøjelse og Glæde. Jeg har det ogsaa mestens godt, vi har kuns 11 Arbejds-Timer om Dagen. Kl 5 bliver der ringet til Spisning, men jeg og den anden Lærling og Selskabskarlen ligger paa et Kammer og kan næppe komme op før der bliver ringet.

Hvad Arbejdet angaar da er Fremgangsmaaden saaledes, at de laveste Steder først bliver udfundet ved hjælp af Nivellerings-Instrumenter, hvor der bliver lagt Hoveddrain af 1 $\frac{3}{4}$ til 4 Tommers Gennemsnit efter den Vandmasses Størrelse, som de har at bortlede. Derfra udgaar igen de mindre Drain i alle Retninger eftersom Jorden behøver det. Hovedrørene lægges 5-7 Fod under Overfladen, de mindre drain lægges i 3-4 Fods dybde med Enderne sluttet tæt til hinanden, som jeg siden kan vise dig dersom du vil have drainet naar jeg kommer hjem.

Hvad vort Arbejde nu bliver herefter kan ikke forvist siges, for nu skal vi til alle Slags. I Dag og i Gaar har vi været med til at rive Kløver. Saadan bliver det nu til Høsten er forbi, men saa skal vi til at draine i den Mark som skal ligge Brak til næste Aar. Brakmarken er vi færdig med som for det mest var drainet inden jeg kom hertil. Jeg og den anden Drainings-Lærling kom til at grave den Gang at jeg var kommen og gravede hen ved 400 Favne og i den Tid skiftedes vi til at være med Selskabskarlen at lægge Rør ned som varede til den 8. Juni. Siden den Tid har vi to været med hinanden at lægge Rør og jævnet det ned, som vi havde gravet og blev færdige den 14de med Draining i Brakmarken, men vi har ogsaa drainet flere Steder. Inde i Laden har vi ogsaa drainet, vi har ogsaa haft Undervisning i Tegning.

Jeg kan ogsaa tilmelde dig at jeg har modtaget Brev fra Hjemmet den 26de. Da Dagens Lys næsten er udbrændt ender min Skrivelse med den Forhåbning at du snart vil glæde

mig med et Brev. Til Slutning være du og Konen mange Gange hilset af din kjære Svoger

Jens Rasmussen

Min Adresse er til Drainingslærling Jens Rasmussen

Gjedesdal pr. Roskilde

Jens er tilfreds. Han fortæller, at han henlever tiden med fornøjelse og glæde, men megen fritid og fornøjelse kan der ikke have været, når arbejdsdagen bød på 11 timer. Af brevet ses, at dræningsarbejdet, som han beskriver indgående, ikke har været hans eneste arbejde på gården – også markarbejde har han udført med rivning af kløver samt deltaget i høsten.

Gjeddesdal den 27. August 1854

Til Gårdmand Niels Mikkelsen, Langballe pr. Århus

Bedes indlagt hos købmand Schandrof ved Minde Broen i Århus

Min kjære Svoger

Jeg takker dig mange Gange for din Skrivelse af 4. August, som jeg modtog den 7. dennes, hvoraf jeg ser at I ere Friske og Sunde og veltfredse og lever godt, men – I have svært Arbejde i Høstens Tid, for det gaar stærkt og Kornet er ogsaa Godt her: Thi der har Gud ogsaa lagt hans Velsignelse, og det er Ham vi have at takke for alt Godt.

Her begyndte Rughøsten den 31. Juli og har stadig vedvaret, saavidt Vejret har tilladt det. Den 19. August blev der opmeiet, men der begyndte at kjøres ind Dagen i forvejen. For husmændene meiet paa Akkord og fik saa en Tønd= L 9 Mark af Vinter Sæd, 7 Mark af Forårs Sæd.

Her var en Meiemaskine fra Kjøbenhavn af en ny opfundet Konstruktion for at blive proberet, men som ikke kunde bruges paa Grund af nogle Mangler, og som blev kjørt tilbage Dagen efter som var den 13. August. Der var en Svend med den, som sagde at den skulle gjøres om. Maskinmesteren og to Herrer var her den Dag den blev brugt.

Samme Maskine var i Flensborg til Udstilling og tog Præmie. Den var ogsaa gjort meget smugt af, men om dens videre Indretning kan jeg ikke forklare dig noget om.

Da jeg tænker, at du bedre kan forestille dig hvorledes Drainingen egentlig gaar til, har jeg hermed den Fornøjelse at tilstille dig et Kort over den Mark, som er blevet drainet i Foraaret, hvoraf du kan se, hvorledes de maa ledes i alle Retninger efter Jordmonnets fald, og dog til sidst er ledet til et Hovedrør, som har Udløb i en aaben Grøft. Alle de Rør som du ser, der er betegnet med smaae Tal betyder Rørets Diameter og alle de øvrige ere kuns en Tomme i Diameter. Hvor et Rør udmunder i en aaben Grøft, bliver der lagt et Jernrør af 2 Alen for at Frosten ikke skal beskadige det og derved fordærve det hele. Da jeg har skrevet om at sende et Kort hjem, saa beder jeg dig om, at du vil lade dem Hjemme see det, saa sender jeg ingen Hjem.

Saa beder jeg dig at hilse Forældre og Søskende, samt i Beder, Ligeledes være hilset alle gode Venner og Bekjenter, samt dine gamle Forældre, du og din Kone være Hilset af

Din hengivne Svoger

Jens Rasmussen

Ved adressering af det andet brev fra Gjeddesdal til svogeren anfører Jens, at brevet skal afleveres i Århus hos en købmand ved Mindebroen. Det er sikkert den samme købmandsgård, hvortil Niels Mikkelsen leverede sine landbrugsvarer og derfor ofte havde bud til. – Postgangen dengang var langsom – store afstande og lang tids brevtransport. Det er derfor imponerende, at Jens allerede den 7. august havde modtaget det brev, svogeren havde skrevet til ham den 4. august.

At det er høsttid på Gjeddesdal fremgår tydeligt af dette andet brev, og Jens glæder sig over den gode høst. Det ser også ud til, at han har skaffet sig ekstra lommepenge ved at høste for nogle husmænd.

For en landmand, der kun kendte til at høste ved at svinge leen, har det været en oplevelse første gang at se en mejemaskine – den allerførste høstmaskine var kommet til Danmark i 1852. Der har været tale om en hestetrukket selvaflæggende mejemaskine, også kaldet en aflægger. Når den blev trukket gennem kornmarken, skar den kornet af ved roden og lagde det på marken i lange rækker efter maskinen. Høstfolkene skulle derefter samle kornet til neg, binde negene og opstille dem i traver til tørring – Et imponerende fremskridt. Der var virkelig noget at fortælle om, når Jens igen kom hjem til gården i Obstrup. – Først mod slutningen af 1800-tallet kom den hestetrukne selvbinder, der i én arbejdsgang høstede og bandt kornnegene.

I glæden over høsten og synet af mejemaskinen glemte Jens ikke at fortælle om dræningen. Han havde lært at tegne dræningskort og sendte svogeren et kort over en drænet mark med udførlig beskrivelse af fremgangsmåden.

Hilsenen i slutningen af brevet til ”Beder” gælder hans ældste bror Søren, der var gårdejer i Beder.

Hjemme igen

Da Jens var hjemme igen, var han vel den eneste i sognet, der havde kendskab til dræning. Udover dræning af Obstrupgårds marker vides det desværre ikke, i hvor stort omfang han kom til at bruge sin viden om dræning i praksis. Der var jorder nok at gå i gang med, for store dele af sognets marker lå sumpede hen og kunne ikke bruges som landbrugsjord – f. eks. var hele området nordvest for Hørret langs Jelshøjvej helt ind til Mårslet dengang en sump, der kun delvis kunne udnyttes til kreaturgræsning.

Idéen med dræning kom fra England. Her var man kort før midten af 1800-tallet begyndt at fremstille drænrør af brændt ler. I Danmark var der samtidig skudt en række små teglværker op, de begyndte også at supplere murstensproduktion med fremstilling af drænrør. Rigtig skub i dræningen i Danmark kom der i 1880`erne, da Hedeselskabet gik aktivt ind i arbejdet.

Året efter Jens` hjemkomst til Obstrupgård døde faderen, og moderen drev gården videre ved sine børns hjælp. Jens var den ældste af de hjemmeværende sønner, og på et tidspunkt skulle hans fremtid bestemmes. Da han i 1860 var 37 år, fik han sin egen jord ved, at der af Obstrupgårdens marker blev udstykket 18 tdr. Land, og her byggede han sin nye gård .- i dag Obstrupvej 60.

Krigstrussel og krigsudbrud 1864

Det var en tung trykket stemning, der hvilede over det danske folk i novemberdagene 1863. krigen kunne bryde ud når som helst, og med bange anelser så man fremtiden i møde. Fra slutningen af november begyndte indkaldelserne af de danske soldater, der skulle give møde i Flensborg. Det vides ikke, hvornår Obstrupgårds 2 yngste sønner, Rasmus på 29 år og Anders på 24 år, blev indkaldt, og hvor de skulle stille. Den 3. yngste søn, Ove på 31 år, førte mens han var soldat en slags dagbog – med blyant i en lille lommebog, og heraf fremgår det, at Ove var indkaldt til Flensborg 26. december 1863.

I januar 1864 besatte tyskerne Holsten, og 1. februar besatte den preussisk – østrigske hær Slesvig helt op til Dannevirke. Den danske hær rømmede Dannevirke 4. februar og trak sig tilbage til Als og Dybbøl. 17. februar overskred preussiske tropper den dansk grænse og indtog Kolding. Dybbøl blev belejret, men på grund af lang tid med dårligt vejr blev angrebet på Dybbøl skanser først sat ind fra 15. marts. – Små 2 uger inden havde Anders sendt dette brev til sin svoger Niels Mikkelsen:

Høgholt, den 3. Marts 1864

Til Niels Mikkelsen, Langballe

Kjære Svoger

Da jeg nu har modtaget dit Brev af 22. Januar, hvoraf jeg ser, at I har ventet længe efter at høre fra mig, men I maa have mig lidt undskyldt for jeg kan negge overkomme at skrive hjem, men nu da jeg ikke har givet Svar på det første brev, som du skrev til mig, saa vil jeg lade dig vide at jeg er godt fornøjet med det som det er blevet. Tillige kan jeg lade dig vide, at jeg er frisk og rask og har det ret godt, for jeg har endnu ikke været syg en eneste gang endnu skønt det har været streng nok mangen gang, for vores Nattelur er sjælden uden i de Skidenærtehalmen som de flest kalder det – undtagen hver 4de Dag saa kommer vi på Forpost som varer i 24 Timer. Tillige kan jeg lade dig vide at hverken jeg eller Madsen har modtaget noget af det Uldtøj som I har sendt af sted. Tillige kan jeg ogsaa lade Eder vide at jeg har talt med min Broder Rasmus for et par Dage siden for vi laa i Kvarter ¼ Mil fra hverandre og at han er frisk og rask og at han har haft den Ære at hilse paa de Tyskere, men den Ære har jeg nu ikke haft, og min Bror Ove har jeg ogsaa fået Hilsen fra for 8 Dage siden, og da var han paa Als, men nu ved jeg ikke hvor han er.

Til slutning vil jeg bede Eder om at hilse dem i Beder og Rasmus Pedersen men især være du og din Kone hilset fra mig

Anders Rasmussen

Brevet er skrevet fra "Høgholt". Det er antagelig den store gård på nordsiden af Mariager fjord 5 km nordøst for Hadsund – mindre sandsynlig en gård af samme navn 3 km sydøst for Sindal i Vendsyssel nord for Limfjorden.

Anders fortæller, at han ikke har været i kamp med tyskerne, men det har broderen Rasmus, som han havde truffet et par dage før brevets afsendelse. Den ældre bror Ove havde han hørt fra i slutningen af februar. Han lå da med hovedstyrken af hæren på Als, hvorfra der blev udtaget mandskab til bevogtning af Dybbøl skanser.

Hilsenen i slutningen af brevet til ”dem i Beder” gælder den ældste bror Søren, der havde en gård i Beder, og ”Rasmus Pedersen” var gift med Maren – den yngste af hans to søstre.

Dybbøl stormes

18. april faldt Dybbøl. I et forsøg på at udmarve Danmark besatte tyskerne Jylland helt op til Limfjorden. Mårslet var besat fra midt i april til hen i begyndelsen af august. Den del af den danske hær, der var slået på flugt op gennem Jylland, samlede sig i Vendsyssel. En del af hæren, der lå på Als, var blevet ført over til Fyn.

Ove, der på Als havde haft krigen tæt på, var mellem de soldater, der var ført over til Fyn, og herfra skriver han 14. juni til svogeren Niels Mikkelsen.

Harritslev på Fyn den 14. juni 1864

Til Sognefoged Niels Mikkelsen, Langballe, Aarhus

Kjære Svoger

Da der nu gives Tid og Lejlighed saa vil jeg tage fat paa Pennen og lade den glide hen over Papiret for at lade dig vide, at jeg er ved Helsen og Sundhed og det samme ønsker jeg ogsaa at spørge hos Eder igen.

Den 8. Juni om natten marcherede vi fire Mil til en By som hed Royle nede ved Middelfart og herfra kunne vi se Fredericia. Og det var af den Aarsag vi kom her, at Prøjserne troede at Vaabenstilstanden skulde være udløben og vores frygtede for at Prøjserne ville begynde paa at gaa over Vandet, men det havde ikke noget at betyde, men vi laa der i 3 Dage og saa blev Vaabenhvilen forlænget og saa maatte vi flytte igen af den Aarsag, vi kunde komme til at ligge mindre Mandskab paa hver Gaard, vi er 6 Mand hos hver.

Jeg vil ogsaa spørge Eder, hvad du tænker om at stille én i Maaneders Vis. Nu tror jeg nok det maa kunne lade sig gøre og jeg tror vist nok ogsaa man faar det mest billigt nu. Skal Krigen udbryde igen saa kan man ingen faa kriget og om det skal blive Fred nu, saa er det mange Penge at give til ingen Nytte. Jeg skrev hjem igaar, om de kunne faa pengene og faa én til at rejse herover for at hjælpe mig, for jeg kan ikke selv, for jeg kan ikke faa Tid til det, for vi skal til Odense og have én. Det er ogsaa bedst naar vi faar to til at hjælpe hinanden.

Nu ender jeg min Skrivelse for denne gang og beder Dig om du vil hilse min Moder og alle mine Søskende og Brødre og alle Bekjente men først og sidst være du hilset fra mig.

Ove Rasmussen

Brevet er skrevet i Harritslev, en landsby 2 km syd for Bogense. Her var han midt i juni blevet indkvarteret på en gård. De lokale bønder havde pligt til at sørge for indkvartering og at stille heste og køretøjer til rådighed for hæren. – Byen han kalder Royle, er det nutidige Røjle ca. 4 km nord for Middelfart.

På en konference som stormagterne havde indkaldt til i London, enedes man 12. maj om en våbenhvile, der skulle vare en måned til 12. juni – og senere forlænget til 26. juni, men denne våbenhvileforlængelse havde preusserne på Jyllandssiden åbenbart endnu ikke fået kendskab til.

Ove spørger svogeren, hvad han vil sige til at ”stille én” – dvs at Ove betalte sig fri for militærtjenesten. Selv om der i Danmark var indført almindelig værnepligt i 1849, var det muligt at lade nogen stille for sig. Fandt man ikke selv en stillingsmand, fandtes der stillingskontorer, som mod betaling kunne hyre én. Det var åbenbart et sådant stillingskontor i Odense, han havde i tankerne.

Men allerede hjemme i Obstrup var man gået i gang med at finde en stillingsmand for Ove. Blandt gamle papirer, der blev opbevaret på Obstrupgård, findes en stillingskontrakt oprettet på et stillingskontor i Århus. Ifølge den skulle der betales 800 rigsdaler til en navngiven stillingsmand, der skulle træde i Oves sted. Kontrakten findes i 2 eksemplarer, men ingen af dem er underskrevet – så det med en stillingsmand må være opgivet.

Dagene under våbenhvilen kunne føles dræbende lange på grund af ventetiden. Dagene gik med trivielle gøremål som vagttjeneste og det ensformige liv i bøndergårdenes udbygninger. Her blev dagligdagens bekymringer nærværende – ikke mindst ængstelsen for, hvordan de klarede sig derhjemme på gården, hvor de måtte undvære de indkaldtes arbejdskraft.

Krigen går i gang igen

26. juni udløb våbenhvilen. Den havde været siden 12. maj. Tyskerne erobrede Als 29. juni. I begyndelsen af juni gjorde den danske hær sig klar til at forlade Vendsyssel, og i dagene 1. – 9. juli blev de danske tropper her udskibet fra Frederikshavn til Fyn. Hele den danske hær på 40.000 mand var nu samlet på Fyn, mens Jylland var opgivet og besat af fjenden.

Ny våbenhvile og våbenstilstand – krigen tabt

Den 20. juli blev der indgået en ny våbenhvile til 31. juli. Våbenhvilen blev forlænget til 3. august, hvorefter der blev indført våbenstilstand frem til 15. september. Samtidig erklærede Danmark sig villig til at indlede fredsforhandling – krigen var tabt.

Den danske hær blev fordelt på Fyn og Sjælland. Fra 13. august begyndte hjemsendelse af nogle af soldaterne – vel mest af dem, der ikke kunne undværes derhjemme i høsten. Først i midten af november blev den sidste soldat hjemsendt, og 30. november måtte Danmark i Wien underskrive den egentlige fredsslutning, hvorved Slesvig, Holsten og Lauenborg for stedse var tabt.

Obstrupbrødrene

Ventetid og atter ventetid i uvished om, hvad morgendagen ville bringe, havde været de 3 brødres lod, mens de som soldater var med i krigen. De havde været indkvarteret på gårde og set mange steder i landet. Sikkert bragte de ny viden fra det, de havde set, med sig hjem til gården.

Ove, der havde været så led ved militærtjenesten, at han havde overvejet at købe sig fri ved en stillingsmand, var heldig at være mellem de første hjemsendte soldater. Men da hjemsendelsen skete under våbenstilstanden, hvor ingen endnu vidste, om krigen ville være forbi eller blive genoptaget, blev disse første soldater hjemsendt med deres mundering og gevær og med ordre til om nødvendig igen at stille kampklar. Da det rygtedes, at Ove var kommet hjem til Obstrupgård med sit gevær, mente mange, der kendte Oves lede ved soldaterlivet, at han nok var deserteret. Hvis det havde været tilfældet, ville han være stillet for en krigsret og straffet. – Ove blev ikke indkaldt igen, og det gevær og krudthorn, han havde med hjem i sguat 1864, findes stadig. Oves gevær hang i mange år på væggen i en stue på Obstrupgård. I dag ejes det af Edvard Borgbjerg.

Barbara Ovesdatter, enken på Obstrupgård, døde i 1865, efter at have drevet gården i 10 år. Den ældste af de hjemvendte sønner, Ove, overtog Obstrupgård og giftede sig samtidig med Sidsel Marie, datter fra Testrup Dalsgård.

*Sidsel Marie (1842-97)
gift med Ove Rasmussen*

*Ove Rasmussen (1833-1908)
Ejer af Obstrupgård fra 1865*

Den næstældste af soldatersønnerne, Rasmus, giftede sig i 1867 med Karen Marie Nielsen fra Blegind. Han overtog hendes gård "Borgbjerg" – som flere af slægten tog navn efter i 1905.

Yngste søn Anders giftede sig i 1871 med Maren fra Testrup Dalsgård. De bosatte sig i Tingskoven, hvor Anders ernærede sig som tømrer og snedker. Det var ham, der kom til at stå for bygning af nyt stuehus på Obstrupgård – 2 søstre fra Testrup var nu gift med 2 brødre fra Obstrup. Testrup Dalsgårds nordligste marker og Obstrupgårds sydlige marker stødte næsten op til hinanden, så der var ikke langt mellem barndomshjemmene.

Da de 3 Obstrupgårdbrødre igen var samlet i hjemmet, bestemte de, at de hvert år den 18. april ville samles til en mindedag, fordi de var sluppet hele og usårede igennem denne krig. Den ældre bror Jens, der havde deltaget i 3-årskrigen 1848 – 50, som Danmark havde vundet drillede sine brødre med, at da de havde tabt denne krig, var der ikke noget at fejre og mindes.

Ove og Sidsel Marie på Obstrupgård fik ingen børn. I stedet tog de broderen Anders' datter Johanne Barbara til sig, og hun voksede op på Obstrupgård. Rasmus i Blegind havde blandt flere børn sønnen Anton. Han friede og giftede sig med kusinen Johanne Barbara, og det blev derved Rasmus' og Anders' to børn, der kom til at føre Obstrupgård videre.

Brevet til morbroderen

Det sidste af de 5 breve er skrevet i 1867 af Ole Peter Poulsen, født på den ene af af "de 2 Dalsgårde" i 1844 og siden i 1858 og til sin indkaldelse til 1. artilleriregiment i København bosat på Testrup Dalsgård. Ole Peter Poulsens mor var søster til Niels Mikkelsen, som brevet er stilet til.

Kjøbenhavn, den 26/2 1867

Kjære Onkel

Jeg vil i Dag skrive et Par Ord til Eder og lade sig vide, hvorledes jeg har det. Jeg er Gud være lovet frisk og rask og har det godt, og det samme Gode haaber jeg at spørge fra Eder igen, da det er det bedste Gode vi kan spørge i denne Verden.

Du kan tro, kjære Onkel, at vi faar os nogle raske Rideture herovre i Hovedstaden, men det er ogsaa et raskt liv at være Soldat. Jeg haaber nok med Guds hjælp at du kan have en Søn, der kan komme til at tjene Kongen.

Du kan tro kjære Onkel, at det var en rask og glædelig Tur jeg havde, da jeg var hjemme og besøge Eder i Julen, da det er rart at komme til at tale med sine Venner. Men da jeg skulde til at rejse da saa det lidt daarligt ud for mig, men den almægtige Gud holdt dog sin beskærmende Haand over mig og førte mig lykkeligt over til mine Kammerater igen.

Nu ender jeg min ringe Skrivelse for denne Gang og saa vil jeg bede dig at skrive et par Ord til mig, da det er saa kært for mig at høre lidt fra gamle Jyder. Nu være du og min tante og alle Eders kjære Børn saa kærligt hilset fra mig, og nu være min kjære Bedstemoder saa hjerteligt hilset fra mig.

Ole Peter Poulsen, Trainkonstabel i Kjøbenhavn

Lev wal

Det må have været en oplevelse for en opvakt bondesøn at være soldat i Kongens København – næsten 1½ års ophold i hovedstaden med betalt kost og logi. Man kunne have håbet, at han i brevet havde fortalt lidt om, hvad han oplevede i København – men

det har han sikkert berettet om under sin juleorlov. Sporer man lidt hjemve i brevet? – Besværet, han omtaler, må være vejrliget med barsk vintervejr, da han efter juleorloven skulle tilbage.

Ole Peter Poulsen blev hjemsendt i oktober 1867 og tog ophold som karl på gården i Testrup. I 1869 giftede han sig og overtog samtidig Testrup Dalsgård. Han afhændede i 1883 gården til sin yngre bror Mikkell og købte i stedet ”Testrupgården”, som han ejede til 1912. – I 1881 blev Ole Peter Poulsen udnævnt som sognefoged – et hverv han bestred til hans søn overtog det i 1912.

Hvad man i ungdommen nemmer

De 3 Obstrupgårdbrødre har alle haft deres skolegang i Mårslet skole. Skolen lå dengang langs Banevej i det, der nu er Borgerhusets forhave. Selve skolen var en hvid stråtækt bygning med skolestue i den ene ende, lærerbolig i midten og stald i den anden ende. Læreren skulle leve af, hvad han kunne få ud af landbrugsbedriften på de få tdr. Land, der hørte til lærerembedet.

Man gik dengang i skole indtil konfirmationen. Derefter kom man straks ud at tjene og havde som karl næppe brug for at skulle meddele sig skriftligt. Derfor er det forbavsende i brevene at finde så god en udtryksmåde og stavning – de har lært noget disse drenge og huskede at bruge det, da de fik brug for det. Ved læsning af brevene glemmer man næsten, at det er 140 – 150 år siden, at brevene er skrevet.

Også det sidste brev findes velskrevet – særligt når man også her betænker, at Ole Peter Poulsen, der da var 23 år, sikkert ikke har givet sig af med brevskrivning i de 8 – 9 år, han efter konfirmationen arbejdede som karl hjemme i faderens nykøbte gård i Testrup.

Som Langballedreng havde Ole Peter Poulsen gået i Hørret skole. Skolebygningen var en lille trelænget gård opført i 1827 på Hørret Byevej 27. Da der i 1903 blev bygget ny skole i Hørret, blev den gamle skole solgt som landbrugsejendom, og den nedbrændte i 1973. Hørret ophørte med at have egen skole i 1949.

Også modtageren af de 5 breve har gået i skole i Hørret – fra før den første skolebygning blev opført. I 1816, da man begyndte at holde skole i Hørret, lejede man skolelokale samt kost og logi til en ugift lærer i den nu nedrevne gård på Hørret Byevej 7. Her gik Niels Mikkelsen i skole i 3 år, inden skolen sammen med lærer Peter Jensen i 1827 flyttede til den nyopførte skole Hørret Byevej 27, hvor han fortsatte skolegangen til konfirmationen.

Skoledrengene i Hørret, Ole Peter Poulsen og Niels Mikkelsen fra Langballe, var som voksne flere gange medlem af Mårslets sogneråd. De blev begge udnævnt til sognefoged og de modtog begge Dannebrogsmændenes hæderstegn.

Kilden i Vilhelmsborgskoven

Af Hans Møller

Til fods kommer man til kilden ved fra Vilhelmsborg at følge Vilhelmsborg Allé gennem skoven til den gamle Odder landevej, eller ved efter broen, der i Langballe fører Oddervej henover Fuldenvej, at følge cykel- og gangstien til højre mod syd til Vilhelmsborg Allé. Vil man besøge kilden med bil, er det kun muligt ved fra Oddervej at køre mod Beder og i lyskrydset før butikstorvet dreje til venstre ad den gamle Oddervej.

Kildeudløbet er fra 1840 – det årstal står der på den store halvrunde møllesten, der er en del af stenopbygningen omkring kilden. Men hvem etablerede udløbet af kilden her og hvorfor?

Vilhelmsborgs første skovrider

I 1830 indså lensbaron Ove Gyldenkrone på Vilhelmsborg, at skulle han have økonomisk udbytte af sine skove, måtte han ansætte en forstmand. Derfor søgte han en skovrider til at tage sig af Vilhelmsborgskoven, Hørret skov og Fløjstrup skovene, der strakte sig mod syd fra Moesgård til Mariendal.

En ung, nyuddannet skovrider, den 22-årige Peter Schrøder, hørte om stillingen, sadlede straks sin hest og red om natten fra Haderslev til Vilhelmsborg, som han nåede næste morgen. Han fik foretræde for baronen, søgte pladsen og fik den.

For første gang fik Vilhelmsborg en skovrider, Peter Schrøder var skovrider til sin død i 1877, hvorefter sønnen Henrik Schrøder blev hentet til Vilhelmsborg som ny skovrider. Da han døde i 1912 blev hans søn Eiler Johannes Schrøder godsforvalter og skovrider indtil 1922. Far, søn og sønnesøn, skovridere i 92 år under 4 baroner, er de eneste skovridere i Vilhelmsborgs historie.

Peter Schrøder fik skovriderbolig i den dengang 3-længede, hvidkalkede og stråtækte bondegård "Frederiksdal", der lå i den østlige ende af Vilhelmsborgskoven.- På gårdspladsen var der som på alle gårde en brønd, men det skete ofte, at der ikke var vand i brønden. Og det var uheldigt, hvis familien var midt i en storvask, eller der bare skulle pumpes vand til kaffen.

Kilden etableres

Peter Schrøder havde oppe i Vilhelmsborgskoven bemærket en kilde, og i den var der altid vand. Han lod kilden lægge i rør, der blev ført frem til Oddervej nær Frederiksdal, og herfra kunne skovriderfamilien så hente vand, når brønden på skovridergården var tør.

*Vilhelmsborgs magasinforvalter
med sin kæreste ved kilden ca. 1928.*

Omkring kildeudløbet, der er et gammelt kanonrør, lavede Peter Schrøder et lille anlæg. Han plantede bl.a. 4 bøgetræer – kun ét af dem står tilbage. De andre er gået til og ses i dag som store stubbe. Også resten af det dengang smukke anlæg er i dag væk, men mange ældre kan endnu huske, da det var der. Kærlighedskilden blev stedet også kaldt, for det var her, man satte den elskede stævne. I flere år gik elever fra Beder Gartnerskole

om morgenen en tur til kilden, og også elever fra Landbrugsskolen brugte kilden som mødested.

Skovriderens arbejde

Der var opgaver nok for de nye skovrider at tage fat på i 1830. Det første han gjorde, var at inddеле skovene i afdelinger. Dér, hvor hjørnerne af afdelingerne mødtes, lod han opsætte granitsten med afdelingsnumrene indhugget med romertal. I Vilhelmsborgskoven er der bevaret 4 af disse gamle granitsten fra 1830, og i Hørret skov findes endnu to.

Da Ove Gyldenkrone i 1824 som ny lensbaron havde overtaget baroniet, var der ingen hovedbygning på Vilhelmsborg – de to tidligere baroner havde haft bolig på Moesgård, som efter Frederik Julius Gyldenkrones fallit i 1812 var gået tabt for familien. Det var hårde tider for landbruget, og baronen var fattig, så det blev først i 1843, at Ove Gyldenkrone fik bygget en hovedbygning – den nuværende. Men da han vidste, hvor bygningen skulle ligge, lod han i 1830 skovrideren begynde en indretning af parken, hvor der blev plantet sjældne træer. Så vidt vides, er der i dag ingen af de først plantede træer tilbage – det sidste var blodbøgen ved Giberåen, der ødelagt af stormen blev fældet for få år siden. De ældste træer i parken i dag er nogle bøgetræer, som Peter Schrøder plantede i 1845.

Skovrideren som gårdejer

I 1838 købte Peter Schrøder af baronen de 2 gårde ”Frøkærgården” og ”Tranbjerggården”. Han brød Frøkærgårdens bygninger ned og lagde jorden ind under Tranbjerggården. Selv om der således ikke siden har været nogen Frøkærgård i Mårslet, har navnet levet videre og ca 130 år senere givet navn til bebyggelsen ”Frøkærparken”.

Familiegravstedet på Mårslet kirkegård

I 1840 anlagde Peter Schrøder skovrider-familiegravstedet på Mårslet kirkegård. Hans bror var den første, der blev begravet her. Senere fulgte hans forældre, hans kone og en datter, inden han selv døde i 1877 og fik sit sidste hvilested her. I familiegravstedet, der ligger ved kirkegårdsdiget ud mod vejen ”Ved Kirken”, er der i alt 10 begravelser. I 1998 overtog Mårslet kirke gravstedet som bevaringsværdigt.

Søn og sønnesøn bliver skovridere

Efter Peter Schrøders død blev sønnen Henrik hentet til Vilhelmsborg fra et skovridereembede ved Dronninglund Storskov. Han havde lært skovbrug på Wedelsborg på Fyn. Henrik Schrøder føjede i 1880 endnu en gård til Tranbjerggården, som han derefter solgte i 1881. Omkring år 1900 blev 2 af længerne på skovriderboligen Frederiksdal revet ned, og i stedet blev den nuværende 400 m² røde teglstensbygning opført. Her boede skovriderfamilierne til 1922.

Eiler Johannes Schrøder blev efter faderens død i 1912 hentet til Vilhelmsborg som skovrider og godsforvalter fra en stilling ved Gammel Estrupskovene. Han kom kun til at virke i 10 år. Da baroniet Vilhelmsborg i 1921 blev ophævet, og herregården frikøbt som fri ejendom, fik skovrideren sin opsigelse samtidig med, at den daværende baron satte Vilhelmsborg til salg. Ved afrejsen fra Frederiksdal i 1922 er familiens initialer og årstallene 1830 – 1922 indridset i en rude, som der i dag værnes om på Frederiksdal.

Frederiksdal efter skovridertiden

I 1930`erne udlejede godsejer Lars Hviid Frederiksdal, og der blev da indrettet kro i bygningen – Tyrolerkroen, der også eksisterede under besættelsen. Siden blev bygningen udlejet til tegnestue, og i 1972 købte lejereren, arkitekt Ib Møller, bygningen af godsejer Knud Hvid – det var året før Knud Hvid solgte Vilhelmsborg til Århus Kommune. Ib Møller er stadig ejer af Frederiksdal.

Trods de store omvæltninger består kilden stadig. Der er i dag ikke meget vand i udløbet, men det skyldes nok mere manglende vedligeholdelse end manglende vand i kilden.

Om Nymarksvejs

Manglende husnumre

Af Hans Møller

I 1963 blev der af det nuværende Mårslet Sogneråd vedtaget en dispositionsplan for Mårslet kommune. Sognerådet ønskede derved at kunne styre sognets udvikling fra det gamle bondesamfund til det begyndende bysamfund.

Før den tid havde byens huse ikke noget gadenummer. Det blev kommuneingeniørens opgave at tildele vejene nye husnumre, og da det også var ham, der stod for tildeling af byggetilladelser, kunne man springe husnumrene over, hvis han f. eks. vidste, at en gårdejer havde en tilladelse til at opføre en aftægts- eller landarbejderbolig på grunden, eller han formodede, at der snart på en vej ville blive udstykket til nye byggegrunde.

Det er der eksempler på flere steder i sognet. I Hørret bl.a. har gården, der ligger på hjørnet af Hørretvej og Hørret Byvej, nr. 2 på Hørret Byvej. Den ældste bebyggelse, der er det tidligere Hørret Mejeri har nr. 6. Husnummer 4 er sprunget over, fordi gårdejeren i nr. 2 havde en tilladelse til at udstykke og opføre en aftægtsbolig, der så skulle være nr. 4 – Huset er bare endnu ikke blevet bygget.

Men Nymarksvejs husnumre er mærkelige. Kommer man fra Bedervej, så har første hus på venstre side nr. 11. Derefter følger 15 og 17, hvorefter næste hus – gården med vindmøllen – er nr. 25. her ser det ud, som om kommuneingeniøren havde forventet, at byudviklingen ville have medført en udstykning af de 2 husmandsbrug i nr. 11 og 17, og derfor har han reserveret husnumrene 1-3-5-7-9 og 19-21-23 til eventuelt kommende byggeri – men byudviklingen på Nymarksvej kom i første omgang kun til at omfatte den højre vestside af vejen med de lige husnumre.

Den del af Nymarksvej, der ligger i Mårslet sogn, har rådighed over ulige husnumre fra 1-65, men det er kun 7 ulige numre, der hidtil er brugt på hele vejen – husnumrene 11-15-17-25-27-31 og 41.

I dispositionsplanen fra 1963 var det skitseret, at Mårslet Byvej, der i dag går fra rundkørslen på Hørretvej til Langballevej, skulle føres videre under jernbanen og over Giber å til Bedervej for at aflaste trafikken gennem byen ad Tandervej. Der blev engang sat jord af til vejen, og stykket blev kloakeret, men vejen kom bare ikke. Nu har der igen været tale om, at denne vej skal etableres – og bliver den det, vil der sikkert også ske en yderligere bebyggelse langs østsiden af Nymarksvej – husnumrene venter jo bare på at blive brugt.

Gårdnavnet Sofienberg

Af Hans Møller

Gården ”Sofienberg”, der ligger øst for Hørrets skov, er ikke sognets eneste gård, der har haft dette navn. Mindst 3 gårde har vi i dag kendskab til med dette gårdsnavn.

Egnsarkivet modtog en forespørgsel om en gård ved navn Sofienberg, og spørgeren gjorde opmærksom på, at det ikke drejede sig om den nuværende gård med dette navn ved Hørret skov.

Efter lidt granskning blev det klart, at der engang har ligget en gård med navnet Sofienberg i Mårslet by, og at denne gård i begyndelsen af 1800-tallet er brudt ned og genopført ved østsiden af Nymarksvej – stadig med navnet Sofienberg.

Gården Sofienberg i Mårslet

Gården Sofienberg var en tvillinggård – en partsgård – til én af gårdene i Mårslet. Det vides ikke bestemt, hvor i Mårslet selve gården har ligget – ej heller hvorfor den blev kaldt Sofienberg.

Ved udskiftningen af landsbyjorden i Mårslet i 1790 fik hver gård sin jord samlet omkring gården. Men hvor der lå tvillinggårde, fik den ene gård sin jord et helt andet sted. Tanken var så at flytte gården ud til de nye marker. Det skete dog ikke lige med det samme, for baroniet, der ejede gårdene i Mårslet, havde efter en konkurs andre ting at tage sig til.

Gården Sofienberg har derfor i en del år ligget afsides fra gårdens nye jord, der lå ude ved Nymarksvej og mod øst stødte op til Vilhelmsborgs marker og mod vest strakte sig til Nymarksvej. Nord-syd udstrækningen gik næsten fra Bedervej til og med ejendommen Nymarksvej 27. Dertil hørte et mindre skovstykke, der lå på vestsiden af Nymarksvej overfor Bredballegård. Jorden udgjorde matrikel nr. 21 med i alt 27 hektar.

Det står fast, at gården har været en fæstegård under Vilhelmsborg, og at fæsteren hed Niels Sørensen (1760 – 1845). Han havde som yngste søn overtaget fæstet på gården 6/3 1790 efter sin far Søren Rasmussen. Vor viden om, at gårde blev flyttet, skyldes bl.a. bemærkningen ”den fra Maarslet By udflyttede gård Sofienberg” – som står i en langt senere fæstekontrakt fra 1845.

Sofienberg på Nymarksvej

Gården findes ikke mere – den blev brudt ned i 1871. At vi har kendskab til, at gården er flyttet fra Mårslet by, skyldes bl.a. også et arveafkald fra 1839 tinglæst for Vilhelmsborg Birketing, hvor gårdmand Søren Nielsen (1788-1871) ”på udflyttergården Sofienberg” fremviser et arveafkald fra sine øvrige søskende, hvorefter han alene ”er arveberettiget efter sin ved Døden afgangne Far, Aftægtsmand Niels Sørensen” – Man skulle tro, at arveafkaldet var udfærdiget efter Niels Sørensens død, men det er ikke tilfældet – han var 79 i 1839 og døde først i 1845. Arveafkaldet må være lavet, da sønnen Søren Nielsen har påtaget sig at have faderen på aftægt på gården. Inden da kan det tænkes, at faderen har haft ophold hos et andet af sine børn.

En brandtaksering af ejendommen i 1837 kan måske give et fingerpeg om tidspunktet for gårdflytningen. Brandtakseringen er foretaget i april 1837 på ”Søren Nielsens Fæstegård på Maarslet Mark kaldet Sofienberg”, og der gøres i takseringen opmærksom på, at gården ikke tidligere har været brandforsikret – så mon ikke 1837 er opførelsesåret for gården. – Den stråtækte gård bestod da af et stuehus på 9 fag, et østre hus til stald og lade, og et søndre hus til lade og et vestre hus til kostald.

Det vides ikke, hvornår Søren Nielsen har overtaget Sofienberg. Et gæt er, at det har været i 1825, mens gården endnu lå i Mårslet, for det år giftede Søren Nielsen sig med Karen Pedersdatter fra Hørning, og i 1825 var faderen Niels Sørensen fyldt 65 år. Meget taler ligeledes for, at det har været før 1829, for dette år blev Søren Nielsen udnævnt til sognefoged, som han var til 1833, og det ville være utænkeligt, at han blev valgt til sognefoged uden at være gårdmand. Senere var Søren Nielsen i 2 år fra 1842 medlem af det nyoprettede Mårslet Sogneråd – ved valget blev han benævnt som ”gårdmand, Nymarken (matr. Nr. 21)”.

Søren Nielsens formodede overtagelse af gården i 1825 kan ikke bevidnes. I Vilhelmsborgs fæsteprotokol findes der ingen fæstekontrakt med Søren Nielsen før den nedenfor nævnte fra 1845. Kan det tænkes, at faderen trods sin høje alder har bevaret fæstet af gården af navn, men at det er sønnen, der har drevet gården af gavn?

I den bevarede fæstekontrakt fra 1845 hedder det: ”Ove Christian Ludvig Emerenz, Baron af Gyldenkrone, Friherre til Baroniet Vilhelmsborg, kongelig Majestæts Kammerherre og Hofjægermester gjør vitterligt, at jeg hermed bortfæster til Bondemand Søren Nielsen ”den fra Maarslet By udflyttede Gaard Sofienberg kaldet, som hans Fader Niels Sørensen sidst har beboet”...” - I kontrakten oplyses ud over betingelserne for fæstet, at Søren Nielsen, der nu var fyldt 57 år, vil være fritaget for hoveri på herregården fra 1. januar 1846.

Mens Vilhelmsborgs fæstegårde blev solgt til fæstebønderne i midten af 1800-tallet, fortsatte Sofienberg som fæstegård til Søren Nielsens død i 1871. Da fik baron Carl

Gyldenkrone af landbrugsministeriet tilladelse til at lægge Sofienbergs jord ind under Vilhelmsborgs herregårdsjord – og gårdens bygninger blev da brudt ned.

I 1921, da baroniet Vilhelmsborg blev ophævet, skulle der fra baroniet afgives jord til udstykning af husmandsbrug, og bl.a. fra det tidligere Sofienberg, matr. Nr. 21b, blev der til det formål afgivet godt 25 hektar til udstykning af 5 statshusmandsbrug langs Nymarksvej. De 5 husmandsbrug ligger i dag på Nymarksvej nr. 11, 15, 17, 25 og 27. Inden var godt 2 hektar blevet skilt fra som matr. Nr. 21a ”som jorder paa landet, som anses for udyrkelige” – det har været skovstykket vest for Bredballegård, der er kendt som ` Baronens mose`.

Den nuværende gård Sofienberg

På udskiftningskortet for Langballe fra 1785 ses, at flere af landsbyens gårde var tvillinggårde. Således også den nuværende Bays gård i Langballe på hjørnet af Langballevej og Skidenvej. De to gårde havde matr. nr. 13 og 4. Senest i 1873 blev gården til matr. nr. 4 brudt ned, udflyttet og genopført på gårdens udmark øst for Hørret skov.

I 1909 blev denne gård købt af baron Ove Theodor Gyldenkrone på Vilhelmsborg, og året efter købte han også matr. nr. 9a, der blev lagt til gårdens jord. Han gav sin nye gård navnet Sofienberg – navnet var jo ledigt, men den egentlige grund til navnevalget har nok været, at han siden 1901 havde været gift med Sofie Dinesen, og at det var hendes navn, gården fik. Det har sikkert skulle markeres, at baronparret netop i 1910 fik deres første barn – datteren Regitze.

En Mårslet bondes

Optegnelser for året 1888

Gengivet af Hans Møller

Ole Friis Sørensen, Adslev, efterkommer af gårdejer Niels Friis, Højballegård, har foræret Egnarkivet en landmandsbetragtning fra året 1888 og et digt om

andelsbevægelsen, der begge er forfattet af gårdejer Niels Friis på `Højballegård` i slutningen af 1800-tallet.

En lang og streng vinter i 1888

”Vinteren var langvarig og haard. Sneen lå flere Alen højt. Fra slutningen af Februar og til hen i April kørte vi Mælken til Mejeriet i Slæde uafbrudt i 6 uger. Til visse Tider frøs det meget haardt og Frostene holdt ved langt hen på Foraaret. Den 8de Mai laa der store Is eller Sneklumper i Dammen.

Jorden var ikke bekvem til Saaning før midt i Mai Maaned, dog blev en del saaet før. Vintersæden og Kløvermarkerne led meget af Vinteren og gav derfor et tarveligt Udbytte. Forsommren var temmelig tør saa en del af Vaarsæden kom tyndt op og dette og de daarlige Vintersæd- og Græsmarker varslede om et daarligt Aar, men pludselig slog Vejret om den sidste Halvdel af Juni med vekslende Regn og Varme. Korn og Græsset groede med stor frodighed og vedblev dermed til langt hen i August. Der kom jævn Regn og da Varmen ophørte, blev alt Kornet ved at gro og derfor sent moden.

Vi begyndte at høste Vintersæd den 26. August og fik det temmelig godt i Hus i Løbet af en 10 dage. Vi begyndte at høste Vaarsæd den 10de September og fik det i Hus til den 25de undtagen 8 Læs Vikkehavre, 1 Læs Vikker, 3 Læs Ærter og 12 Traver saaet i Vinterhvedejorden i den lille Daling. Dette kom ind den 9de og 10de Oktober. Al Foraarshveden var meget godt.

Vintersæden saaedes først i September.

10. Oktober, N. Friis, Højballegård.”

Niels Friis' gård 'Højballegård' - også i dag én af sognets store gårde.

Niels Friis og andelsbevægelsen

Niels Friis var lærersøn, født i Holme i 1833. Han giftede sig i 1860'erne med Karen Thomasdatter, gårdejerdatter fra Højballegård – den gård han senere overtog. Niels Friis var i årene 1868 – 84 medlem af Mårslet Sogneråd – heraf 3 år som sognerådsformand, og han var i årene 1875 – 81 udnævnt som sognefoged.

Det er dog som foregangsmand i andelsbevægelsen, at Niels Friis vil være husket i Mårslet. I 1885 var han med til at stifte Andelsmejeriet 'Kildevang', og han sad i mejeribestyrelsen, da han og to andre gårdejere tog initiativ til indkaldelse til en stiftende generalforsamling, der resulterede i oprettelsen af 'Mårslet Sogns Forbrugsforening' - vor nuværende Brugs, der i 1886 blev bygget på Tandervej 6 på mejeriets grund, og som i år har eksisteret i 121 år. Niels Friis blev medlem af den første brugsbestyrelse.

Nogle af de tanker, han gjorde sig om arbejdet i andelsbevægelsen, har han nedfældet i et digt på jysk, der kan læses på de næste sider.

Fra gammel Dau aa inte no, Haa hynner mjest staaent jenle

Om hva di hoe aa hva de so, Aa töt dæ wa dem tjænle

Men tien skyute aa gjo frem, Faa no maa Ung aa Gammel
Fræ baadde smo aa stue Hjem, OM jet aa oent sto sammel.

Vi ku faasto de ku it go, Den gammel maae aa følle
Wo skatte bløu dæ lo aapo, Wo Fasæt de va sølle
Dæ sku no ont isteijet faa, OM vi sku klaaer Bedrøuten
Saa tørt vi dæ sku proues po, No praktisk ætte skrøuten.

Saa bløu da mie Løst to fat, Faa jet aa ont beie
Aa lfie Uival bløu dæ sat, Faa nøu aa øueveie
Hvad æ ku gauen wo Hejst aa kræ, Wo græs vo koen aa Roue
Bedgriblivis wo swyen kom mæ, Faa de æ noe vi houe

No gjæe vi frem i Fællesskab, Foreninger de danne
Die sættes paa en lille Stab, Som virke faa de anne
Faa de æ snaaet hverannen Dau, Te jet aa oent ska drøutes
Men Spessen haae de miest Trau, Aa vlyue samti skrøutet

Ou old de hie Foreningsværk, Sto Meieriet Høuest
Faa de haa holt saa stærk, Aa no haa Folk da Prøuet
Te Bynnesmør ka aa hol Stik, næ Prisæ øue Toppen
De æ it soen som da vi gik, Aa trasket om mæ Bøtten

Hwæ Fredæ skryues Mjælen ind, Hwæ Mand fo Mynt i Fekken

Aa Øueskoi te hwwæ Termin, De dieles ui te Prekken

Nu blyue Køern fueret wal, Aa Mutter sky ætte

Hun sørre jo faa Gries aa Kal, Aa Føe på Borret sætte

No stæ edæ nok bevisæ på, Te Aksjæ i de minne

Ka følle aa blyu ve aa go. Blot Enihee vi finne

Ja Fælle lawos støt hinnan, Aa sto som eien Væрге

Aa la wos si aa gyeret son, Vi ingen anne hæрге.

En gammel Buen

For en sikkerheds skyld på næste side en oversættelse`:`

Fra gamle dage og indtil nu har bønder mest stået alene.

Om hvad de hørte og hvad de så, og syntes det var dem tjenlige.

Men tiden skifter og går frem, for nu må ung som gammel

Fra både små og store hjem, om det ene og andet stå sammen

Vi kunne forstå, det kunne ikke gå, den gamle måde at følge

Vore skatter blev der lagt på, vort facit det var sørgeligt.

Der skulle noget andet i stedet for, hvis vi skulle klare bedriften.

Så syntes vi, der skulle prøves på noget praktisk efter ”skriften”.

Så blev der da mere lyst til at tage fat på et og andet og bedre.

Og flere udvalg blev der nedsat for nøje at overveje,

Hvad der kunne gavne vore heste og kræ, vort græs, vort korn og roer.

Begribeligvis vore svin kom med, for det er nogle vi kan lide.

Nu går vi fremad i fællesskab, foreninger vi danner.

Der nedsættes så en lille stab, som virker for de andre.

For det er snart hver anden dag, at et og andet skal drøftes.

Men spidsen har mest travlt, og bliver samtidig kritiseret.

Af alt det her foreningsværk står mejeriet højest,

For det har altid holdt sig stærkt, og nu har folk da prøvet

At bondesmør kan også holde stik, med priser over toppen.

Det er ikke sådan, som da vi gik og traskede omkring med bøtten.

Hver fredag skrives mælken ind, hver mand får mønt i pungen

Og overskud til hver termin, der deles ud til tiden.

Nu bliver køerne fodret godt, og mutter står ikke tilbage.

Hun sørger jo for grise og kalve, og sætter føde på bordet.

Nu står der nok beviser på, at aktier i det mindre

Kan følge med og blive ved at gå, blot enighed vi finder.

JA, i fællesskab lad os støtte hinanden og stå som egen værge,

Og lad os se at gøre det sådan, at vi ingen andre hærger.

En gammel bonde

Høkerhandel i Mårslet

Af Hans Møller

I ældre tid var folk på landet nogenlunde selvforsynende med det, vi i dag kalder almindelige dagligvarer. Hvis ikke de hørte til den fattigste del af befolkningen, som måtte leve på de privilegeredes nåde, havde landboerne selv kød og flæsk, øl og mælk, æg og fjerkræ og mel til grød og brød. Men hvad de kunne have brug for udover det nødvendigeste – lidt luksus som kaffe og te, stof til finere beklædning og andre købstadsvarer – det måtte de hente i købmandsgården i købstaden. Her havde købmanden monopol på at handle daglige fornødenheder og luksusvarer frem til midten af 1800-tallet.

Fra gammel tid havde Århus by som købstad haft monopol, der beskyttede købstadens handel og håndværk. Købstaden havde af kongen fået eneret til at drive handel og håndværk. Bønderne i byens opland var derfor tvunget til at sælge deres varer og til at købe håndværksprodukter og finere kramvarer i købstaden. Århus by havde i århundreder haft disse særlige rettigheder – købmændenes eneret til at drive handel og håndværkslavets eneret til at udøve håndværk. Udenfor købstaden var det hverken tilladt at drive handel eller ernære sig ved håndværk.

Hvis bønderne havde brug for tjære til husenes vedligeholdelse, reb til seletøjet eller salt til juleslagtningen – ja, så måtte fatter køre til Århus – eventuelt med mutter ved sin side. Og måske havde de lidt ost og smør af egen tilvirkning med, så der også kunne komme lidt handel ud af byturen. Men det var ikke nemt for Århus by at håndhæve disse

rettigheder. Bønderne overtrådte gang på gang købstadens rettigheder og handlede ulovligt foran byens porte eller ude i landsbyerne. Så slap bønderne nemlig for at fortolde deres varer. Forprang og landprang kaldtes det, og det var en hård konkurrent til byens lovlige handel.

Monopolet lempes

Men i 1856 kom så en lov, der tillod såkaldt høkerhandel i landsbyerne. En høker var fra gammel tid en person, som tillades `i visse smaae Qvantiteter at sælge Salt, Tjære, Tran samt saltet Sild`, - I Næringsloven fra 1857 – der allerede efter et år erstattede loven fra 1856 om høkerhandel på landet – står der blandt andet: `Den som attraar at drive Høkerhandel på Landet, har at erhverve Næringsbevilling. Det er Høkere tilladt i deres Udsalgssteder at fastholde de Produkter, som... kan opkøbes overalt på Landet, samt medvidere Øl, Tran, Lys, Svovlstikker, Træsko, Tjære, Sæbe, Sukker, Sirup, The og Tobak, de sidstnævnte Artikler dog kun i smaae Kvantiteter,(større kvantiteter) er forbeholdt Handel i Stort (dvs. Detaillist eller købmand) Det er ikke tilladt Høkere at lade Varer for egen Regning indføre fra Udlandet. Det er kun tilladt at have ét Udsalgssted, hvilket skal være ved Bopælen...`

Det er overladt til sognerådet at anbefale bevillingen, som politimesteren udfærdigede. I 1856 kaldtes tilladelsen `Patent til at drive Høkerhandel paa Landet`. Efter vedtagelsen af næringsloven i 1857 benævnes tilladelsen som `Næringsbevis`.

Jens Simonsens høkerhandel på Mårslet Mark

Et sådant næringsbevis fra 1862 udstedt til gårdmand Jens Simonsen, Mårslet Mark, som der er betalt 4 Rdl. for, er fundet af Ole Friis Sørensen på Landsarkivet i Viborg. Det lyder i sin helhed:

`Da Jens Simonsen af Maarslet Mark for mig har godtgjort at være i besiddelse af de Egenskaber, som fornævnte Lov udfordrer, meddeles der ham derved dette Næringsbeviis, og er han i Overensstemmelse med den Citerede Lov berettiget til at drive Handel fra bemeldte sin Bopæl som fast Udsalgssted, ikke blot med formalede og uformalede Kornvarer samt Brød, men ogsaa med alle andre Naturalproducter af Landbrug, kreaturhold, Havedyrkning og Fiskeri, samt alle slags Skoveffekter og Tørv, selv om disse produkter have modtaget nogen Bearbejdelse, naar samme ikke ligger uden for Grændserne af Landbo- og Huusflid t. Ex. Smør, Ost. Gjær, Øl, Hør, og Hamp,

Saltet og røget Kjød, Flæsk, Fisk samt Kalk, Tag- og Muursten, almindeligt Pottemagerarbejde, Salt, Brændolie, Tran, Lys, Svovlstikker, Træsko, Tjære, Sæbe, Soda, Kaffe, Kaffesurrogater, Sukker, Sirup, Thee og Tobak.

Dog er det forbudt at købe noget som helst af fornævnte Varer andetsteds end i Riget, og maa navnlig de sidstnævnte Varer ikke indføres fra Steder udenfor Riget – Endelig maa sidstnævnte Varer (fra Ordet Salt at regne) kun udsælges i smaa Qvantiteter ikke i saadanne Qvantiteter, som ifølge Loven § 31 er forbeholdt Handel i Stort.

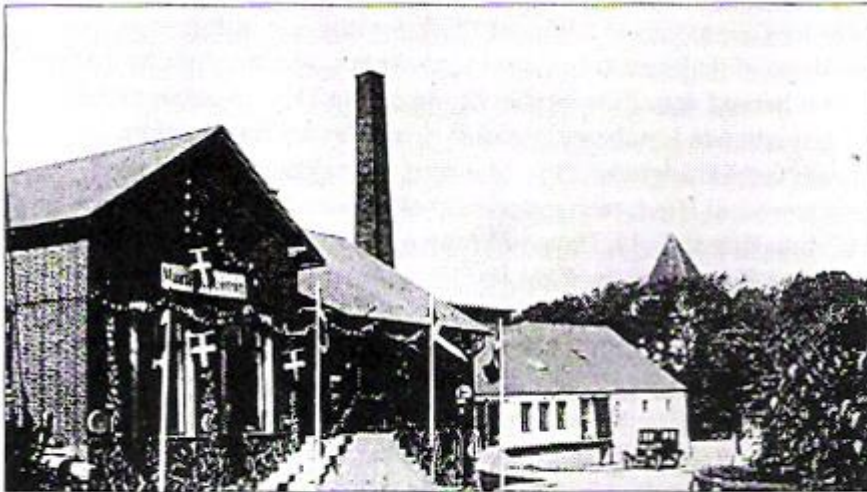
Ning Herreds Contoir, Aarhus den 8 Juli 1862

Willemoes (L.S.)

Der vides intet om Jens Simonsens høkerhandeel, hvor den lå, hvordan den var indrettet, eller hvor længe den eksisterede. Der findes i Mårslet andre efterretninger om høkere, men heller ikke deres virke kender vi i dag noget til. Testrup Købmandshandel var i 1901 en høkerhandel – indehaveren Johannes Rasmussen var samtidig skomager og violinbygger. Da Niels Sørensen i 1884 fik tilladelse til at opføre Stationskro ved stationen i Mårslet, angiver han at være høker.

Monopolet forsvinder helt i 1903

Ved næringsloven i 1857 var købstadens monopol på udøvelse af handel og håndværk delvis blevet brudt. Men som en fortsat beskyttelse af købstaden var der samtidig oprettet et `læbælte` - et butiksløst område på 1½ mil i en ring udenom Århus bygrænse – og her lå Mårslet sogn indenfor.

*Den flagsmykkede Brugsforeningsbygning, Tandervej 6
ved Brugsens 50 års jubilæum i 1936.*

De små høkerhandlere i sognet har været beboerne til stor gavn. Ingen kunne dog leve af kun at være høker – en anden beskæftigelse ved siden af var nødvendig. – I 1886 stiftedes Mårslet Brugsforening og der opførtes et uddelingssted på Tandervej 6. For at omgå ”læbæltebestemmelsen” blev Brugsen stiftet som en *forening*, og der solgtes ikke varer – de uddeltes. Forbudet mod handel med varer i Mårslet var derved på fuld lovlig vis blevet brudt, og snart stod det klart, at indskrænkningen med handel på landet ikke kunne opretholdes, hvorfor ”læbæltet” helt blev fjernet i 1903. – Straks kom der købmandsbutikker i Mårslet, Testrup og Hørret, hvilket betød butiksdød for de små høkerhandlere.

Alle disse restriktioner tænker vi ikke på, når vi i dag ser og køber af Brugsens eller Faktas store varesortiment. Men endnu i dag findes der i vort sprog spor af de gamle handelsbegrænsninger – Brugsen er fortsat en forening med en bestyrelse, og brugsens daglige leder kaldes stadig for *uddeler* som ved Brugsens start for i år 121 år siden.